

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Osallisuuden jäsentyminen maahanmuuttajien kotoutumiskokemuksista kertovissa mielipidekirjoituksissa

Niiles, Henna

2011 Tikkurila

Laurea-ammattikorkeakoulu
Tikkurila

Osallisuuden jäsentymisen maahanmuuttajien
kotoutumiskokemuksista kertovissa mielipidekirjoituksissa

Henna Niiles
Sosiaaliala
Opinnäytetyö
Toukokuu, 2011

Niiles, Henna

Osallisuuden jäsentyminen maahanmuuttajien kotoutumiskokemuksista kertovissa mielipidekirjoituksissa.

Vuosi 2011 Sivumäärä 48

Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan sitä, miten osallisuus on rakentunut maahanmuuttajataustaisten henkilöiden kotoutumiskokemuksista kertovissa mielipidekirjoituksissa. Opinnäytetyön tavoitteena on ollut selvittää, millaisia osallisuuden osa-alueita ja rakenteita mielipidekirjoituksissa on nähtävissä.

Aineisto on kerätty Helsingin Sanomien mielipideosastolla ajalla 1.1.2010-1.7.2010 julkaistuita kotoutumiskokemuksia käsittelevistä mielipidekirjoituksista. Kotoutumiskokemuksia käsitteleviä mielipidekirjoituksia löytyi 19 kappaletta. Opinnäytetyö on toteutettu laadullisen sisällönanalyysin menetelmällä.

Opinnäytetyön tulokset osoittavat, että osallisena olemisen kokemukseen vaikuttivat sosiaalisen ja yhteiskunnallisen osallistumisen mahdollisuudet, kielen oppiminen sekä sosiaaliset suhteet valtaväestön kanssa. Osattomuuden ja toiseuden kokemukset jäsentyivät maahanmuuttajien kohtaaman asenteellisuuden sekä poissulkemisen kautta. Moni kirjoittajista kuvaili vallalla olevan asenneilmaston sekä syrjivien käytäntöjen ja kokemusten vaikuttaneen kotoutumisprosessiin sekä osallisena olemisen tunteeseen. Suomalaiseksi määrittymisestä käydään jatkuvaa keskustelua ja kamppailua. Näissä keskusteluissa maahanmuuttajat usein määrittivät ulkopuolisiksi ja toisiksi.

Opinnäytetyön tuloksista käy ilmi, että voimauttavat kokemukset olivat toimineet voimavaraistavina ja valtautumista tukevinä osallisuuden ulottuvuuksina. Tunne yhteisöön kuulumisesta, sosiaalisesta tuesta sekä yhteiskunnan rakentamiseen osallistumisesta olivat vahvistaneet ja rakentaneet osallisuutta.

Osallisuuden kokemukset ovat monikerroksisia. Ei ole olemassa yhdenlaista osallisuuden kokemusta tai osallisuuden toteutumisen väylää. Osallisuus - samoin kuin osattomuus - vaikuttaa yhteiskuntaan ja yksilöiden elämään monella tavalla, esimerkiksi sosiaalisten ja psykologisten merkityksien kautta. Osallistamisen välineenä voidaan nähdä osallistumista ja vaikuttamista mahdollistavat rakenteet ja työmenetelmät. Osallistava työote parhaimmillaan tukee osallisuutta. Opinnäytetyö kytkeytyy ja ottaa osaa näistä aihealueista käytävään keskusteluun ja osallisuutta tukevan työn kehittämiseen.

Asiasanat: maahanmuuttajat, kotoutuminen, osallisuus

Nilles, Henna

Participation in immigrants' letters to the editor concerning integration

Year	2011	Pages	48
------	------	-------	----

The purpose of this thesis was to examine how participation is represented in the letters to the editor, which were written by immigrants living in Finland. The letters to the editor handled the writers' experiences of their integration process. Letters to the editor were written during 1.1.2010-1.7.2010 and were published in Helsingin Sanomat editorial column. The material consisted of 19 letters to the editor.

The method that was used in this thesis was qualitative content analysis. Participating in social activities, like working and learning the language as well as having social connections can create participation. Many of the writers described, how they have had experiences of discrimination and mutual exclusion. These experiences had affected their integration process and participation. The discussion about being a true Finn often defines immigrants as outsiders and different than the native Finns. According to the results, experiences of empowerment had built the participation and social empowerment. The experience of social support and solidarity as well as participating in the building process of the society had built the experience of participation.

The results showed that participation consists of many dimensions. Participation as well as exclusion affects individuals and the society in many ways. Participatory work methods can support individuals to participate. This requires developing structures that improve and support the participation and involvement of the immigrants.

Keywords: immigrants, integration, participation

Sisällys

1	Johdanto	6
2	Maahanmuuttajat ja kotoutuminen.....	7
2.1	Integraatio, etnisyys ja monikulttuurisuus	8
2.2	Maahanmuuton historiaa sekä nykytilanne Suomessa.....	11
2.3	Maahanmuuttajuuden kulttuuriset kategoriat ja marginaalisuus.....	12
2.4	Kotoutuminen ja kotouttamislaki	13
3	Osallisuus	16
3.1	Osallisuus ja demokratia.....	17
3.1.1	Osallistumisen perusteluja demokratiateorioiden näkökulmasta.....	17
3.1.2	Osallistuminen ja kansalaisuus.....	18
3.2	Osattomuus ja marginaalipositiot	20
4	Opinnäytetyön tarkoitus, tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset.....	23
5	Tutkimuksen toteuttaminen.....	24
5.1	Laadullinen tutkimus	24
5.2	Aineiston keruu	25
5.3	Sisällönanalyysin vaiheet	26
5.4	Luotettavuuteen ja eettisyyteen liittyviä näkökulmia	28
6	Tulokset.....	30
6.1	Yhteiskunnallinen ja sosiaalinen osallistuminen.....	30
6.2	Asenteellisuuden, osattomuuden ja toiseuden kokemukset.....	32
6.3	Valtautuminen	35
7	Yhteenveto ja pohdinta	38
8	Tulosten tarkastelua sosiaalipalveluiden kehittämisen näkökulmasta	40
	Lähteet	44
	Liitteet.....	48

1 Johdanto

Maahanmuuttopolitiikka ja kotoutumisen eri osa-alueet herättävät voimakasta arvoihin, asenteisiin sekä poliittisiin näkemyksiin perustuvaa keskustelua. Maahanmuuttajien osallisuuden kysymyksiin ja tukemiseen on kiinnitetty etenkin viimeaikoina huomiota. Maahanmuutosta ja kotoutumisesta käytävässä julkisessa keskustelussa itse maahanmuuttajien ääni on usein ollut hiljainen. Etenkin tästä syystä on merkityksellistä ottaa tarkastelun kohteeksi maahanmuuttajien antamat merkitykset kotoutumiselle ja osallisuuden kokemuksille ja odotuksille.

Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan sitä, miten osallisuus jäsentyy Helsingin Sanomien julkaisemissa maahanmuuttajataustaisten henkilöiden kirjoittamissa kotoutumiskokemuksia käsittelevissä mielipidekirjoituksissa. Tulokset ovat opinnäytetyössä vuoropuhelussa maahanmuuttajien kotoutumista käsittelevän tutkimustiedon kanssa. Opinnäytetyön aihe on noussut oman kotoutumista ja osallisuutta tukevan työn sisällöistä syntyneistä teemoista ja ilmiöistä, että aihealueeseen liittyvän henkilökohtaisen kiinnostuksen myötä.

Kotoutumisen eri osa-alueista on syntynyt paljon tutkimustietoa usealta eri tieteenalalta. Suomessa kotoutumista on tutkittu pääasiassa suurimpien Suomessa asuvien maahanmuuttajaryhmien osalta, toki yksittäisiäkin - pienempiä - ryhmiä on tutkittu. (Martikainen & Tiilikainen 2007, 24.) Opinnäytetyössä käsitellään keskeisimpiä maahanmuuttoon sekä monikulttuurisuuden liittyviä käsitteellisiä paikannuksia sekä esitellään tiivistetysti kotoutumisen sekä kotouttamiseen liittyviä kysymyksiä kotouttamislain sekä kotoutumistutkimuksen valossa.

Osallisuus on monimerkityksellinen ja monella eri tasolla liikkuva käsite. Osallisuutta tarkastellaan osallistumisen, vaikuttamisen ja valtautumisen, kansalaisuutta ja demokratiaa sekä osattomuutta koskevien kysymysten kautta. Opinnäytetyössä tarkastellaan myös maahanmuuttajien sekä valtaväestön suhteisiin usein liitettäviä marginalisaation sekä toiseuden kokemuksen kysymyksiä.

Opinnäytetyön aineiston analyysissa on käytetty laadullisen sisällönanalyysin menetelmää. Tulokset jakautuvat kolmeen osaan: ensimmäisessä osassa käsitellään yhteiskunnallista ja sosiaalista osallistumista, toisessa osassa tarkastelun kohteena ovat asenteellisuuden, osattomuuden ja toiseuden kokemukset sekä kolmannessa jäsennetään valtautumisen kokemuksia. Opinnäytetyössä nostetaan myös esille sosiaalipalveluiden näkökulma osallisuuden tukemisessa.

2 Maahanmuuttajat ja kotoutuminen

Maahanmuutosta, kotoutumisesta ja monikulttuurisuudesta käydään jatkuvaa ja laajaa yhteiskunnallista ja poliittista keskustelua. Maailmanlaajuisten yhteyksien sekä ihmisten liikkuvuuden lisääntyessä kohtaavat väistämättä myös kulttuurit, ja tämä vaatii sopeutumista puolin ja toisin. (Liebkind 1994, 9.) Liebkindin (2001, 171) näkemyksen mukaan maahanmuuttajien hyvät kontaktit valtaväestöön antavat mahdollisuuksia oppia uuteen kulttuuriin sopeutumiseen tarvittavia tietoja sekä taitoja.

Kontaktien onnistumismahdollisuuksiin kuitenkin vaikuttavat niin yhteiskunnan virallinen vähemmistö- ja maahanmuuttopolitiikka, kuin vallalla oleva asenneilmasto (joka voi vaikuttaa myös valtion viralliseen maahanmuuttopolitiikkaan). Myös oma etninen yhteisö on tärkeä, koska se antaa sosiaalista tukea sekä suojaa maahanmuuttajia rasismien sekä syrjinnän kokemuksilta. (Liebkind 2001, 171-172.) Suhtautuminen maahanmuuttoon ja maahanmuuttajiin on aina sidoksissa maan kehitykseen osana kansainvälistä yhteisöä (Forsander 2004, 196).

Maahanmuuttajalla tarkoitetaan yleiskäsitteen omaisesti kaikkia maahan muuttaneita henkilöitä, kuten pakolaisia, turvapaikanhakijoita, siirtolaisia ja paluumuuttajia. Termit ulkomalainen ja uussuomalainen mainitaan silloin tällöin puhuttaessa maahanmuuttajista. Maahanmuuttajista puhutaan usein myös etnisinä vähemmistöinä, mutta etnisellä vähemmistöllä viitataan myös muihin Suomessa asuviin etnisiin vähemmistöihin, kuten saamelaisiin ja romaneihin. (Väestöliitto, Ahaa-koulutusmateriaali.)

Maahan muutetaan hyvin erilaisten syiden vuoksi. Siirtolaiseksi kutsutaan henkilöä, joka muuttaa pysyvästi toiseen maahan ja hankkii siellä toimeentulonsa. Paluumuuttajalla viitataan henkilöön, jolla on joko suomalaiset sukujuuret tai jolla on aikaisemmin ollut Suomen kansalaisuus. Ulkomaalaisella tarkoitetaan henkilöä, jolla on jonkin muun maan kansalaisuus, kuin Suomen. (Martikainen, Sintonen & Pitkänen 2006, 26.)

Pakolainen saa suojelua kotimaansa ulkopuolella ja jolla on perusteltu pelko tulla kotimaassaan vainotuksi esimerkiksi uskonnon tai poliittisten mielipiteiden takia. Pakolaisen oikeusasema on määritelty YK:n pakolaissopimuksen mukaan, johon Suomi on pakolaissopituksensa kautta sitoutunut. (Liebkind 1994, 9-10.)

Turvapaikanhakijalla viitataan henkilöön, joka anoo suojaa ja oleskeluoikeutta toisesta maasta. Turvapaikanhakijan pakolaisuus todetaan turvapaikkahakemuksen perusteella tehdyllä päätöksellä. Kiintiöpakolainen tulee maahan vuosittaisen pakolaiskiintiön sisällä. Tällöin pa-

kolaisstatus on myönnetty jo ennen Suomeen tuloa YK:n pakolaisasioiden pääkomissaarin toimiston (UNCHR) toimesta. (Liebkind 1994, 10.)

Maahanmuuttajalla viitataan maahanmuuttokeskusteluissa usein valtavaan kirjoon erilaisista syistä maasta toiseen liikkuneita ihmisiä. Suomeen muuttaneet ihmiset edustavat valtavaa määrää eri kansalaisuuksia ja taustoja. Julkisessa keskustelussa maahanmuuttajat jaotellaan usein pakolaistaustan tai työperäisen maahanmuuton perusteella, joskin tässä jaottelussa usein unohdetaan esimerkiksi perhesyiden kautta maahan muuttaneet henkilöt. Työperäisistä maahanmuuttajista puhutaan Huttusen (2009, 118) mukaan ongelmattomaan sävyyn, aivan kuin työn takia Suomeen muuttaessa sopeutuminen sujuisi helpoiten ja mutkattomimmin. Suomalaista yhteiskuntaa tulisi ikään kuin rakentaa pitämättä kuitenkaan suurta melua itseltään. (Huttunen 2009, 117-118.)

Maahanmuuttajat eivät luonnollisestikaan ole homogeeninen ryhmä, aivan kuin ei kantaväestökään. Tästä huolimatta maahanmuuttajista usein puhutaan yhtenäisenä joukkona yleensä lähtömaan tai uskonnon mukaan. Maahanmuuttajat koetaan tämän lisäksi usein ainoastaan tietyn kulttuurin edustajina, vaikka heidän olosuhteensa ovat voineet muuttua jo ennen maastamuuttoa moneen otteeseen. (Ikäläinen, Martiskainen & Törrönen 2003, 17-18.) Rastas, Löytty & Huttunen (2005, 13) korostavat, että tulevaisuudessa on tärkeää viitata maahanmuuttajalla sellaisiin henkilöihin, jotka ovat vastikään muuttaneet Suomeen, eikä esimerkiksi Suomessa jo vuosikautia eläneisiin tai heidän jälkeläisiinsä.

Suomalaisessa maahanmuuttokeskustelussa toistuvat yleensä tietyt käsitteet ja näkökulmat. Maahanmuuton kysymykset limittyvät niistä käytävissä keskusteluissa usein integraation, etnisyyden ja monikulttuurisuuden alueelle.

2.1 Integraatio, etnisyys ja monikulttuurisuus

Maahanmuuttoa koskeviin käsitteisiin viittaavat ilmiöt ja määrittelyt voivat olla hankala paikantaa ja sama käsite - kuten esimerkiksi monikulttuurisuus - saattaa merkitä eri ihmisille aivan eri asioita. Kielellä on paljon merkitystä sen suhteen, miten maailman koemme ja millaisessa yhteiskunnassa elämme. Kyse ei kuitenkaan ole vain käytävästä keskustelusta, vaan yleensäkin teoista, poliittisesta toiminnasta sekä jokapäiväisistä kohtaamisista. On siis hyvä muistaa, että maahanmuuttoon liittyvät käsitteet ja käsitteiden merkitykset ovat dynaamisia, aika ajoin muuttuvia ja uudelleenarvioitavia. (Huttunen, Löytty & Rastas, 2005, 18-19.)

Yksi keskeisin maahanmuuttajatutkimuksessa esiintyvä termi on integraatio. Integraatiota käsiteltäessä esille nousee usein myös termit assimilaatio ja akkulturaatio. (Martikainen, Sintonen & Pitkänen 2006, 20.) Assimilaatiolla tarkoitetaan lyhyesti kuvattuna sitä prosessia,

jolloin maahanmuuttaja ikäänkuin hylkää oman kulttuurinsa ja omaksuu valtaväestön kulttuurin. (Forsander 2001, 34.)

Muutosprosessia, jossa vähemmistöryhmä sopeutuu enemmistökulttuuriin samoin kuin enemmistö sopeutuu kulttuurivähemmistöihin, voidaan Liebkindin (2001, 13) mukaan nimittää akkulturaatioksi. Liebkindin mukaan akkulturaatio voidaan ymmärtää joko tilaksi tai prosessiksi. Tiläksitteen taustalla on ajatus siitä, että akkulturaation astetta tai määrää voidaan mitata tiettyinä ajankohtana, eli esimerkiksi akkulturoituneen henkilön käyttäytymistä, tunteita ja asenteita. Kun akkulturaatio ymmärretään prosessina, se merkitsee ajan kuluessa tapahtuvia muutoksia, jotka liittyvät toisen kulttuurin kanssa kosketuksissa olevien ihmisten uskomuksiin, tunteisiin, asenteisiin, arvoihin, käyttäytymiseen ja samaistumiskuvioihin. (Liebkind 2001, 13.)

Integraatiota on vaikeaa määritellä yksiselitteisesti, siksi sille on olemassa useita määritelmiä ja painotuksia. Erään näkemyksen mukaan integraatio voidaan nähdä prosessina, jossa maahanmuuttajat osallistuvat yhteiskunnalliseen elämään niin taloudellisesti, poliittisesti kuin sosiaalisesti. Tämän prosessin rinnalla heillä on mahdollisuus ylläpitää sekä kehittää omaan kulttuuriin sekä etnisyyteen liittyviä tärkeitä pitämiään asioita. (Ikäläinen, Martiskainen & Törrönen 2003, 9.)

Integraatiota ei kuitenkaan tule ymmärtää yksioikoiseksi kehityskulukuksi. Kyseessä on moniulotteinen prosessi, joka voidaan jakaa esimerkiksi poliittiseen, rakenteelliseen sekä kulttuuriseen integraatioon. Poliittiseen integraatioon viitattaessa voidaan puhua esimerkiksi kansalaisoikeuksien saamisesta. Rakenteellinen integraatio taas viittaa työmarkkinoille kiinnittymiseen ja kulttuurinen integraatio pitää sisällään esimerkiksi kielen oppimisen. (Martikainen ym. 2006, 20.)

Etnisyyden käsite on yleistynyt monikulttuurisuudesta sekä maahanmuutosta käytävässä keskustelussa. Suomessa monikulttuuristuvalla yhteiskunnalla on yleensä viitattu etnisten ryhmien määrän lisääntymiseen ja monikulttuurisessa yhteiskunnassa etnisten ryhmien ajatellaan elävän rinnakkain ja suhteessa toisiinsa. Sekä etnisyys että monikulttuurisuus ovat tulleet osaksi yhteiskunnallista keskustelua 1980-luvun lopulta alkaen, jolloin maahanmuuttajien määrä Suomessa alkoi kasvaa. Maahan muuttavista ryhmistä alettiin käyttää maahanmuuttajien, pakolaisten tai paluumuuttajien lisäksi nimitystä "etninen vähemmistö" tai "etninen ryhmä". (Huttunen 2005, 117-118.)

Etnisyyden käsite on syntynyt korvaamaan sellaisia - osittain kiusallisiksi alkuperäisen käytön vuoksi koettuja - termejä, kuten esimerkiksi rotu ja heimo. Vaikka etnisyyden käsitettä käytetäänkin usein puhuttaessa joistain tietyistä vähemmistöryhmistä, voidaan periaatteessa myös enemmistöryhmät - kuten suomalaiset Suomessa - nähdä olevan etninen ryhmä. Etninen iden-

titeetti voidaan määritellä ja kokea eri tavoin ja sen voidaan katsoa olevan itsearviointi - ja määrittelyprosessien tulos. (Hautaniemi 2001, 16.)

Nykyajalle on tyypillistä, että esimerkiksi käsitettä kulttuuri saatetaan käyttää etnisyyden synonyymina. Käsitteinä ne tarkoittavat kuitenkin eri asioita. Etnisyydellä tarkoitetaan enemmänkin ihmisen tunnetta kuulua johonkin tiettyyn ryhmään, kun taas kulttuurilla viitataan eräänlaiseen kollektiiviseen tietoisuuteen, joka sisältää elämäntapaan, maailman hahmottamiseen ja toimintaan liittyviä ulottuvuuksia ja tietoa. Ihmisten samaistuminen johonkin tiettyyn kulttuuriin ei ole kahtiajakoista. Ihmiset voivat samaistua esimerkiksi johonkin osaan kulttuurista ja torjua loput. (Hautaniemi 2001, 13-14, 24.)

Monikulttuurisuus on edellä mainittujen käsitteiden tavoin hankalasti yksiselitteisesti määriteltävissä. Sillä voidaan viitata niin kulttuuriseen monimuotoisuuteen, arvokeskusteluun kuin poliittisiin merkityksiin. Lepolan (2000, 196) mukaan monikulttuurisuudesta alettiin puhua yhä enemmän 1990-luvun aikana maahanmuuttopolitiikkaa koskevan julkisen keskustelun yhteydessä.

Monikulttuurisuudella voidaan käsitteenä yksinkertaisimmillaan kuvata tilannetta, jossa yhteiskunnassa elää rinnakkain kulttuuriltaan toisistaan eroavia ryhmiä. Monikulttuurisuuden käsitteellä voidaan myös määritellä eri ryhmien välisiä suhteita. Monikulttuurisuudella viitataan Suomessa sekä erilaisten ihmisten ja ryhmien rinnakkaiseloon samassa tilassa ja ajassa ja sitä käytetään usein myös ihanteellista yhteiskuntaa kuvaavana terminä. Monikulttuurisuus-käsitteen monimerkityksellisyydestä ja moniulotteisuudesta kertoo se, että se voidaan nähdä niin asiantilaa kuvaavana, asiantilan seurauksia kuvaavana sekä tulevaisuuteen suuntautuvana, tavoitteita ja ihanteita asettavana terminä. (Huttunen ym. 2005, 20-21.)

Valtioiden rajat eivät välttämättä ole kulttuurien välisiä eroja. Valtion rajojen sisällä elää eri kulttuureihin samaistuvia ihmisiä. Maahanmuuttajataustaiset henkilöt pitävät usein yhteyttä eri maassa (tai ympäri maailmaa) asuviin läheisiinsä. Näitä valtioiden rajat ylittäviä suhteita, samoin kuin poliittista toimintaa valtioiden rajojen yli, voidaan jäsentää diasporan ja transnationaalien (ylirajaisuuden) käsitteiden avulla. Diasporalla viitataan transnationaalisten suhteiden muotoon, jossa ryhmien jäsenet ovat erinäisten syiden, kuten esimerkiksi sodan tai erilaisten katastrofien, takia levittäytyneet samasta lähtömaasta ympäri maailmaa. (Huttunen ym. 2005, 33.)

Monikulttuurisuus voidaan ymmärtää transnationaalisena, eli ylirajaisena. Valtioiden rajat eivät katkaise kaikkia sosiaalisia ja kulttuurisia käytäntöjä, ja yksilöt voivat identifioitua useisiin kulttuuriin ryhmiin ja yhdistää elämässään erilaisia kulttuurisia käytäntöjä. (Huttunen ym. 2005, 33-34.) Transnationaalinen identiteettikokemus syntyy osallisuuden tunteesta yh-

teisöön, joka ei rajoitu maan rajojen sisäpuolelle (Forsander 2001, 51). Transnationaalisten perheiden jäsenet asuvat toisistaan erossa eri puolilla maailmaa, mutta usein huolehtivat silti toistensa hyvinvoinnista ja pitävät yllä suhteita yli valtiorajojen (Zechner 2006, 83).

2.2 Maahanmuuton historiaa sekä nykytilanne Suomessa

Suomessa maahanmuuttajien määrä väestöstä, verrattuna muihin Euroopan maihin, on suhteellisen pieni. Tämä selittyy osittain Suomen nuorella maahanmuuttohistorialla. (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006, 11.) Suomen voidaan katsoa olleen varsin suljettu maa 1980-luvulle asti (Paananen 2006, 173), lukuunottamatta itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä vastaanotettuja pakolaisia Neuvosto-Venäjän alueelta sekä natsivallan aikaisesta Saksasta (Lepola 2000, 21, 41).

Sodan aikana - vuosina 1943-44 - Suomeen tuli yli 60 000 inkeriläistä. Sodan jälkeen valtaosa palasi Neuvostoliittoon. 1960-luvun alussa, samalla kuin Suomesta muutettiin sankoin joukoin Ruotsiin, ulkomaalaisten määrä Suomessa kääntyi hitaaseen nousuun. Suurin osa ulkomaalaisista oli ruotsalaisia ja Neuvostoliiton kansalaisia. Suomen voidaan katsoa olleen 1970-luvulle asti pääosin maastamuuttomaa. Pakolaisia ei juuri otettu vastaan, ja pakolaispolitiikka nähtiin arkaluontoisena osana Suomen ulkomaalaispolitiikkaa. (Lepola 2000, 41-42, 44.) 1970-luvulla Suomi otti vastaan pakolaisia Chilestä ja Vietnamista (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006, 11). Vuonna 1950 Suomessa oli ulkomaalaisia 11 000 ja vuonna 1976 heitä oli 12 000 (Liebkind ym. 2004, 17).

1990-luvun alussa tapahtui merkittävä pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden määrän nousu. Suomeen saapui tuolloin suuri määrä ihmisiä Somaliasta, entisestä Jugoslaviasta sekä Neuvostoliitosta, josta Suomeen muutti paluumuuttajan statuksella ns. etnisten suomalaisten ryhmä. (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006, 12.) 1990-luvulla Suomi on vastaanottanut paluumuuttajien ohella 15 835 pakolaista. Eniten pakolaisia Suomeen saapui vuonna 1993 (3689 henkilöä). (Jasinskaja-Lahti, Liebkind & Vesala 2002, 18.) Nykyään suurimmat Suomessa asuvat maahanmuuttajaryhmät ovat lähtöisin Venäjältä (tai entisestä Neuvostoliitosta), Ruotsista sekä Virosta. Pakolaisia Suomeen on tullut eniten Somaliasta, entisestä Jugoslaviasta, Vietnamista sekä Lähi-idästä. Suomeen on muutettu myös Saksasta, Britanniasta, Yhdysvalloista, Aasiasta, Thaimaasta sekä Intiasta. (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006, 12.)

2000-luvulla Suomeen on yhä enemmän muutettu työn tai opiskelun vuoksi, kun taas esimerkiksi 1980-luvulla suurin osa Suomeen tulleista ulkomaalaisista tuli maahan humanitäärisistä syistä (Vänskä-Rajala 2010, 3-4). Maahanmuuton määrää on kasvattanut työ- ja opiskelupereäisten syiden lisäksi myös avioituminen sekä muut perhesyyt (Liebkind, Mannila, Jasinskaja-Lahti, Jaakkola, Kyntäjä & Reuter 2004, 18). Suomessa maahanmuuttajat ovat sijoittuneet

pääasiassa suurimpiin kaupunkeihin ja erityisesti pääkaupunkiseudulle (Joronen 2000, 59), joskin pääkaupunkiseudulle muuttavien pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden määrä on viime vuosina vähentynyt, osittain pääkaupunkiseudun paikoin haasteellisesta vuokra-asuntotilanteesta johtuen (Liebkind ym. 2004, 18).

Tilastokeskuksen tekemän selvityksen mukaan Suomessa asui vuoden 2010 lopussa 248 135 ulkomailla syntynyttä henkilöä, joista 17 prosenttia puhuu äidinkielenään suomea. Enemmistö heistä, 65 prosenttia, on kotoisin Euroopasta. Ulkomaan kansalaisia asui Suomessa vuoden 2010 lopussa 167 954 henkilöä. Vakinaisesti Suomessa asui vuoden 2010 lopussa 5 207 322 Suomen kansalaista, joista 97 338 on syntynyt ulkomailla. (Tilastokeskuksen väestörakennetilasto 2011.)

2.3 Maahanmuuttajuuden kulttuuriset kategoriat ja marginaalisuus

Huttunen (2004, 136) on tutkinut maahanmuuttajien määritelmiä itsestään sekä niitä merkityksiä, joita maahanmuuttajat ovat antaneet asemastaan suhteessa erilaisiin hierarkisoiviin kulttuurisiin järjestyksiin. Huttunen korostaa, että puhuttaessa marginaalisuudesta, liikutaan monikulttuurisuutta koskevan ydinproblematiikan alueella. Huttusen mukaan maahanmuuttajien määrän kasvun myötä yhteiskunnassa käydään jatkuvia neuvotteluja ja kamppailuja suomalaisen yhteiskuntaan kuulumisen oikeutuksista. (Huttunen 2004, 135-136.)

Juhilan (2006, 235) mukaan neuvotteluihin - identiteetistä ja ongelmista - liittyy vallan läsnäolo. Juhilan näkemyksen mukaan merkityksellistä on se, ketkä näihin neuvotteluihin ja ongelmienmäärittelyihin ovat osallisena. Ns. tarjottuihin tai toivottuihin identiteetteihin asetuminen voi aiheuttaa vastarintaa ja neuvottelut näistä identiteeteistä sisältävät myös vastapuheen esiin tulemisen.

Sassin (2002, 63) näkemyksen mukaan ihmisillä on taipumus luokitella uusia ja tuntemattomia asioita ja saada ne järjestyksiin ja erilaisiin kategorioihin. Pelkästään stereotypioihin perustuva jaottelu sisältää aina vallan läsnäolon: liikutaan neuvotteluissa keskuksesta (me) sekä marginaaleista (muut, toiset). Tämä neuvottelu voidaan Sassin mukaan nähdä väkivaltaisena hierarkiana, joissa kysymys ei ole harmonisesta yhteiselosta, vaan jonkin vaarallisen ja uhkaavan tuntemattoman hallitsemisesta. (Sassi 2002, 64.)

Samoin kuin Huttunen (2004, 135-136) kirjoittaa Suomessa vallitsevan tavan ajatella suomalaisuudesta kansan, kulttuurin ja paikan yhteenkuulumisena, jolloin suomalaisuus on ikään kuin ainoastaan Suomessa syntyneiden, verenperimältään suomalaisten ominaisuus, näkee Sassi (2002, 64) suomalaisuuden rakentuneen näkemykselle yhdestä oikeasta kulttuurista ja kansasta.

Sassi painottaa, että puhe siirtolaisuuden käsitteistä eivät ole neutraaleja, eikä esimerkiksi käsite etnisyyttä välttämättä poista sisäisten hierarkioiden syntymistä. Etnisyyden käsite ei siis Sassin mukaan ole viaton: se yhdistetään yleensä arkipuheissa koskemaan ainoastaan tiettyjä ryhmiä. (Sassi 2002, 64.) Huttunen (2004, 135) toteaa, että erilaiset maahanmuuttajan statuksesta kertovat määrittelyt, kuten esimerkiksi pakolainen, ulkomaalainen ja maahanmuuttaja, sekoittuvat usein toisiinsa ja tuottavat kulttuurisen marginaalin alueen, jotka toimivat arkipuheessa määrittellen keskuksen ja marginaalin.

Forsanderin (2004, 201) mukaan monikulttuurisuuspuheen sävyä on pyritty aika ajoin muuttamaan luokittelemalla ja nimeämällä erilaiset kategoriat uudelleen. Ulkomaalaiskategoria on muuttunut maahanmuuttajakategoriaksi ja termi uussuomalainen on tehnyt myös tuloaan monikulttuurisuuskeskusteluun. Forsanderin (2004, 202) mukaan toisenlaisuuksien kohtaaminen herättää kysymyksiä suomalaisuuteen liitettävistä rajoista ja sisällöistä. Suomalaisuuden voidaan nähdä määrittävän ns. meidänmaalaisuuden sekä muunmaalaisuuden välillä. Kysymys on hyvinvointivalttiollisista kuulumisen rajanvedoista. Ulosuljetut nähdään usein ikään kuin uhkana suomalaisuuden kansalliselle koheesiolle. (Forsander 2004, 204.)

Suomi koetaan kotouttamispuheessa usein muuttumattomaksi, yhtenäiseksi ja eheäksi kokonaisuudeksi, johon muualta tulleen täytyy kotoutua. Lehtonen (2009, 113) huomauttaakin, että Suomi on rakentunut ja rakentuu edelleen myös suhteistaan muualle. Suomi on ollut aina monikulttuurinen maa ja suomalainen kulttuuri on muotoutunut myös kansainvälisistä aineksista (Lehtonen 2009, 114).

2.4 Kotoutuminen ja kotouttamislaki

Verbin integroida kääntäminen tuli ajankohtaiseksi vuonna 1996, jolloin maahanmuuttajalain valmistelijoiden mielestä integraatiolle ei löytynyt kunnollista suomenkielistä vastinetta. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ehdotti tilalle termejä kotouttaa/kotoutua. Kotoutuminen on tämän jälkeen vakiintunut niin viranomaispuheessa, tiedotusvälineissä kuin laajemminkin yhteyksissä. (Paananen 2005, 177-178.) Kotoutumisen käsite on laajasti esillä maahanmuuttoa koskevassa tutkimuksessa ja käsitteen laajuudesta kertoo myös kotoutumistutkimuksen määrä ja laajuus. Perhoniemi & Jasinskaja-Lahden (2006, 14) mukaan kotoutuminen on varsin laaja käsite tutkittavaksi ja raportoitavaksi niin yksittäisenä kuin yhtenäisenä ilmiönä.

Kotoutumista voidaan tutkia ja tarkastella monesta eri lähtökohdasta, kuten esimerkiksi yksilön, perheen, yhteisön ja yhteiskunnan tasolla. Kotoutumisprosessiin vaikuttavat luonnollisesti useat eri tekijät, ja kotoutumis- ja sopeutumisprosessi saattaa edetä eri elämän osa-alueilla hyvinkin eri tahtiin. Kotoutumista on tutkittu muun muassa sosiaalipsykologisen akkulturaatio-

sekä syrjintätutkimuksen, kotoutumiskokemusten, ryhmien välisten suhteiden sekä työn näkökulmasta. Tosin kaikki maahanmuuttoa koskeva tutkimus on aina myös kotoutumistutkimusta: nämä kaksi käsitettä liittyvät erottamattomasti toisiinsa (Martikainen & Tiilikainen 2007, 25).

Viime aikoina on kiinnitetty erityistä huomiota esimerkiksi kotona lapsiaan hoitavien maahanmuuttajataustaisten naisten - kotiäitien - asemaan. Lastenhoito sitoo naiset yleensä pitkiksikin ajoiksi kotiin ja erilaisten kotoutumista tukevien toimintojen ulkopuolelle. Tilanteen voidaan katsoa olevan kotoutumisen kannalta haasteellinen. (Lainiala & Säävälä 2010, 2.) Toinen ajankohtainen tutkimusaihe viime aikoina on ollut maahanmuuton ja sukupolvisuuden tutkimus (Martikainen & Haikkola 2010, 7).

Sosiaalipsykologisen maahanmuuttajatutkimuksen perinteeseen on kuulunut kotoutumisen tarkastelu psykologisen akkulturation käsitteen kautta. Yksi useasti etenkin sosiaalipsykologisessa tutkimuksessa esiin tulevista akkulturaatiomalleista on John Berryn akkulturaatiostrategiamalli (tai akkulturaatioasennemalli) vuodelta 1990. (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006, 22.) Akkulturaatiomallin mukaan henkilö pystyy elämään uudessa yhteiskunnassa aktiivisena ja täysivaltaisena jäsenenä säilyttäen samalla oman kulttuurinsa erityispiirteitä. Vänskä-Rajalan (2010, 6) mukaan Suomen kotouttamislainsäädännön sisällössä on viitteitä Berryn akkulturaatiomallin perusajatuksista.

Työllistyminen nousi 1990-luvun laman myötä yhdeksi integrointiin keskeisimmin liittyväksi kysymykseksi. (Liebkind ym. 2004, 30.) Maahanmuuttajien työllistymistä tutkineen Forsanderin (2004, 195, 209) mukaan maahanmuuttajien työllistymisestä ja työttömyydestä - sekä näiden vaikutuksesta kotoutumisprosessiin - kiinnitetään yhteiskunnallisessa keskustelussa paljon huomiota. Työ on eittämättä nyky-yhteiskunnassa osoitus eräänlaisesta normin täyttamisestä ja yhteiskuntaan kiinnittymisestä. Suomessa kotoutuminen työn kautta nähdään - niin tutkimuksissa kuin viranomaispuheissa - tärkeänä kysymyksenä. (Forsander & Ekholm 2001, 59.) Forsander (2004, 195, 208) huomauttaa, että työllisyystilastot nähdään usein inklusion onnistumisesta kertovana mittarina, kun huomio tulisi kiinnittää myös maahanmuuttajien työmarkkina-asemaan sekä työttömyyttä ylläpitäviin mekanismeihin.

Forsander & Ekholmin (2001, 59) mukaan se, millainen maahanmuuttajien asema on työmarkkinoilla, on verrannollinen siihen, millainen näiden ryhmien asema on yhteiskunnassa ylipäättään. Akateemisesti kotimaassaan kouluttautuneille henkilöille ei useinkaan löydy koulutusta vastaavaa työtä, osittain johtuen opintojen arvostuksen puutteesta uudessa kotimaassa. Yrittäjyys on nähty yhdeksi parhaimmista keinoista saada työtä uudessa maassa. (Jasinskaja-Lahti 2002, 24.) Maahanmuuttajien työmarkkina-asemaa tutkineet Heikkilä & Pikkarainen (2006, 174) toteavat, että syrjivät asenteet työnhaussa näyttäytyvät esimerkiksi Suomen kansalaisuuden ja kielitaidon liiallisina vaatimuksina. Maahanmuuttajien työvoiman hyödyntäminen

edellyttää panostusta yhteiskunnallisella tasolla, etenkin koska maahanmuuttajat eivät pelkästään saavu maahan työperäisesti. (Jasinskaja-Lahti 2002, 24).

Vuonna 1997 syntyneessä Suomen hallituksen maahanmuutto- ja pakolaishallinnossa maahanmuuttopolitiikan päätavoitteeksi asetettiin nopea ja joustava kotoutuminen. Ohjelmassa painotettiin erilaisia kotoutumiseen tähtäviä toimenpiteitä, kuten esimerkiksi työllistymistä, osallistumista ja aloitteentekoa sekä kulttuurin ja oman äidinkielen tukemista. Maahanmuuttajien kotouttamista ja turvapaikanhakijoiden vastaanottoa koskeva laki tuli voimaan 1999. (Liebkind ym. 2004, 30-31.)

Kotouttamislaissa määritellään maahanmuuttajien kotoutumista tukeva toiminta. Kyseisessä laissa kotoutumisella tarkoitetaan *”maahanmuuttajan yksilöllistä kehitystä tavoitteena osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen.”* (Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 9.4.1999/493). Kotouttamisella viitataan viranomaisten ja muiden tahojen järjestämiin toimenpiteisiin ja voimavaroihin, joilla tuetaan ja edistetään maahanmuuttajien kotoutumista (Vänskä-Rajala 2010, 6).

Kotouttamislain mukaan kunnilla tulee olla kotouttamisohjelma, jonka laativat kunnan työntekijät yhteistyössä työvoimaviranomaisten, muiden viranomaisten sekä Kansaneläkelaitoksen kanssa. Kotouttamisohjelma käsitellään myös poliittisten päättäjien toimesta. Kotouttamisohjelman tavoitteena on tunnistaa kunnassa asuvien maahanmuuttajien tarpeet sekä ne voimavarat, jotka viranomaisilla on käytettävissään. (Forsander & Ekholm, 2001, 111.)

Kotouttamislain tavoitteena on edistää maahanmuuttajien tasa-arvoa sekä toimenpiteitä, jotka tukevat yhteiskunnassa tarvittavien tietojen ja taitojen saavuttamista. Tämän ohella edistetään myös maahanmuuttajien oman kielen ja kulttuurin ylläpitämistä. (Liebkind, 2001, 172.) Kysymys on moniarvoisen integraation ideasta (Martikainen, Sintonen & Pitkänen 2006, 33).

Kotouttamislakiin on tehty muutoksia sekä uudistuksia 2000-luvulla. Vuonna 2001 lakiin lisättiin etniseen yhdenvertaisuuteen sekä rasismien ehkäisemiseen tähtäviä toimenpiteitä. Vuonna 2004 Euroopan Unionissa laaditut syrjintädirektiivit ja niihin liittyvät toimintaohjeet vaikuttivat Suomessa lainsäädäntöön yhdenvertaisuuslain (L 21/2004) voimaantulemiseen sekä määräaikaisen syrjintälautakunnan asettamiseen. (Liebkind ym. 2004, 31-32.) Vuoden 2006 kotouttamislaissa on osittain huomioitu erilaiset kotoutumiseen liittyvät pulmat ja haasteet. Kyseisessä laissa maahanmuuttajien saamaa tukea on tehostettu pidentämällä kotoutumissuunnitelmaa sekä varhaistamalla tuen alkamista. (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006, 80.)

1.9. 2011 tulee voimaan kotouttamislain uudistus, jonka tavoitteena on parantaa Suomeen muuttavien henkilöiden alkuvaiheen ohjausta ja kotoutumiskoulutusta. Uudessa laissa kotoutuminen määritellään olevan ”*maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteista kehitystä, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja samalla kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen*”. Tässä kotoutumisen uudistuneessa määrittelyssä on otettu huomioon kotoutumisprosessin kaksisuuntaisuus, yhteiskunnan ja maahan muuttaneen henkilön sopeutuminen toisiinsa. (Vänskä-Rajala 2010, 4.)

3 Osallisuus

Osallisuus on monimerkityksellinen ja -tasoinen käsite. Osallisuutta voidaan lähestyä monesta eri näkökulmasta ja useasta eri lähtökohdasta. Tavallisimmin osallisuudella tarkoitetaan aktiivisen osallistumisen mahdollisuuden lisäksi kuulumista yhteiskuntaan tai yhteisöön, sekä niissä vaikuttamista. (Bäcklund, Häkli & Schulman 2002, 7.)

Siinä missä osallistumisella viitataan toiminnallisuuteen, voidaan osallisuus määritellä nimenomaan kokemukselliseksi ja identiteettiin ankkuroiduksi tunteeksi jäsenyydestä, yhteisöön kuulumisesta sekä yhteiskunnassa vaikuttamisesta (Anttiroiko 2003, 16). Osallisuus liitetään useissa yhteyksissä kansalaisyhteiskunnan käsitteeseen.

Anttiroiko (2003, 13) tarkastelee osallisuutta erilaisten lähikäsitteiden avulla. *Osallistumiseen* liittyy vahva sosiaalinen ulottuvuus. Osallistumisen käsitteellä viitataan yleensä myös toiminnallisuuteen sekä kansalaisyhteiskuntaan. Osallistuminen yhteisten asioiden hoitoon voidaan jakaa suoraan tai välilliseen osallistumiseen. Esimerkiksi suorat osallistumisen muodot tarjoavat määrittelylle ihmisjoukolla mahdollisuuden osallistua erilaisiin päätöksentekoprosesseihin. *Vaikuttaminen* sen sijaan - erona osallistumisesta - tarkoittaa vaikutuksen ilmenemistä tai muutoksen aikaansaamista. Pelkkä osallistuminen ei vielä takaa vaikuttavuutta. (Anttiroiko 2003, 13-17.)

Anttiroikon (2003, 18) mukaan osallisuuteen liittyy läheisesti myös käsitteet *osallistaminen* sekä *valtautuminen* (tai valtaistuminen, engl. empowerment.) Valtautumisella tarkoitetaan yksinkertaistaen sitä, että yksilö, ryhmä tai yhteisö tuntee voivansa vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin asioihin ja päätöksentekoon (Juhila 2006, 120).

Valtaistaminen taas voidaan nähdä prosessina, jossa kansalaisia, jotka eivät saa syystä tai toisesta ääntään kuuluviin, puolustetaan ja tuetaan eli toimitaan heidän ”asianajajinaan” (engl. advocacy). Esimerkiksi sosiaalityön prosesseissa se voidaan ymmärtää tilaksi, jossa asi-

akkaita tuetaan itse ratkaisemaan ongelmiaan ja lisäämään omanarvontuntoa. (Koskiaho 2002, 37-38.)

3.1 Osallisuus ja demokratia

Osallisuus liittyy vahvasti demokratiaan. Kansalaisten osallistumisesta ja osallisuudesta on säädetty perustuslaissa (2 §) ja kansalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia turvaava lainsäädäntö on laaja-alainen. (Valtioneuvoston selonteko Eduskunnalle kansalaisten suoran osallistumisen kehittämisestä 2002, 5). Osallistuvaa kansalaista pidetään eurooppalaisittain demokratian toimivuuden edellytyksenä. Ihanteellisessa demokraattisessa yhteiskunnassa osallistuva kansalainen vaikuttaa demokratiaan ja kontrolloi sitä. Miten eri tavoin osallistumisen ja osallisuuden tärkeyttä ja merkitystä voidaan perustella? (Laiho 2000, 27.)

3.1.1 Osallistumisen perusteluja demokratiateorioiden näkökulmasta

Laiho (2000, 27) esittelee Stokerin tekemän jäsenyyksen osallistumisen tärkeyttä perustelevista näkökulmista. Stokerin mukaan osallistumisen tärkeyttä voidaan perustella realistisen näkökulman, osallistavan näkökulman, läsnäolon politiikan sekä neuvottelevan demokratian näkökulmien mukaan.

Realistisen näkökulman mukaan kansalaisia tulee vakuuttaa osallistumisen ja vaikuttamisen hyödyllisyydestä esimerkiksi ongelmatilanteiden ratkaisemiseksi. Kansalaiset osallistuvat yleensä julkiseen elämään niissä asioissa, jotka heitä koskettavat, mutta yleensä vain siinä tapauksessa, mikäli asioihin vaikuttamisella nähdään olevan hyötyä. (emt. 2000, 27.)

Osallistavan näkökulman mukaan demokratia nähdään prosessina, joka edellyttää kansalaisiltaan maksimaalista osallistumista. Osallistava näkökulma - toisin kuin realistinen näkökulma - painottaa, että osallistuminen ja vaikuttaminen ei perustu ainoastaan hyödyn tavoitteluun, vaan yhteisen hyvän edistämiseen. Paikallispolitiikalla on - läheisyyden vuoksi - erityisen merkittävä rooli. (emt. 2000, 27)

Läsnäolon politiikan näkökulma perustuu syrjäytyneiden ryhmien vaatimukseen päästä osalliseksi päätöksentekoon, eikä pelkästään niin, että heidän mielipiteensä kuullaan. Nämä tahot tahtovat varmistaa sen, että heitä edustavat henkilöt ovat osallisena heidän kokemuksissaan sekä identiteetissään. Kaiken takana on teoria siitä, että ryhmän edustajien läsnäolo vaikuttaa päätöksentekoprosessiin. (emt. 2000, 27.)

Neuvottelevan demokratian näkökulman edustajat arvostelevat pelkkään henkilökohtaiseen eduntavoitteluun perustuvia näkökulmia ja lähestymistapoja. Tämän näkemyksen mukaan

neuvottelevan demokratian kannattajat eivät pidä osallistumisesta itseisarvona, vaan painottavat politiikan järjeistämistä, avointa väittelyä sekä mielipiteiden vaihtoa. (emt. 2000, 28.)

Laihon (2000, 28) näkemyksen mukaan ihmisten osallistumiselle ja osallistumattomuudelle voidaan löytää useita selityksiä ja merkityksiä, ja jokaisessa valtiossa on löydettävissä piirteitä näistä kaikista näkökulmista ja perusteluista. Haasteena on luoda osallistumisen mahdollisuuksia myös niille, jotka eivät pääse osallistumaan esimerkiksi poliittisen vallan puutteen vuoksi.

Laihon (2000, 28) mukaan ratkaisevinta on instituutioiden avoimuus sekä kansalaisten tietoisuus siitä, että heillä on mahdollisuus vaikuttaa ja osallistua päätöksentekoon näin halutesaan. Anttiroiko (2003, 15) tosin huomauttaa, että osallistuminen ei kuitenkaan takaa vaikuttavuutta ja mahdollisuutta osallistua päätöksentekoon. Käytännössä merkitystä on paljolti esimerkiksi sillä, koskeeko osallistuminen asioiden valmistelua, päätöksentekoa, toimeenpanoa vai valvontaa. (Anttiroiko 2003, 14-15.)

Niiranen (2002, 72) on eritellyt erilaisia osallistumisen demokratiaperusteluja. Niiranen puhuu elitistisistä demokratiateorioista, pluralistisesta demokratiateoriasta sekä osallistuvasta demokratiateoriasta. Elitistiset demokratiateoriat nostavat etualalle edustuksellisuuden periaatteen mukaan valittujen kykyä nähdä kansalaisten hyvä. Kysymys ei siis ole kansalaisten suorasta vaikuttamisesta, vaan valittujen kyvykkyydestä. Pluralististen näkemyksen mukaan demokratiassa vaikuttavat - tai pyrkivät vaikuttamaan - useita ryhmiä ja eliittejä. Hallinnon on tuettava kansalaisten osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia ja verkostoja. (Niiranen 2002, 72-73.)

Osallistuvan demokratian näkemyksen mukaan osallisuus on tila, joka sekä tuottaa osallistumista, että toimii osallistumisen edellytyksenä. Osallistuvan demokratian teoriat lähtevät ajatuksesta, jonka mukaan jokaisella tulisi nähdä kyvykkyyttä, oppimista ja halua osallistua itseään tai ympäristöään koskevaan päätöksentekoon. (Niiranen 2002, 73.)

3.1.2 Osallistuminen ja kansalaisuus

Sassin (2002, 59) mukaan yhteisöön kuulumisen ja osallisuus eivät ole itsestäänselvyyksiä, ottaen huomioon myöhäismodernille ajalle tyypillisen liikkuvuuden, kulttuuriset elämäntavat sekä yhteiskunnalliset erot, jotka tekevät asuinalueista, kaupunginosista sekä paikallisyhteisöistä omaleimaisia. Osallisuutta ja osallistumista ei voida erottaa toisistaan, koska ilman osallisuuden kokemusta ja tunnetta osallistumiselta puuttuu perusta. Sassin mukaan juuri tästä syystä osallistumisen taustalla tulisi nähdä ja ymmärtää erilaisia hierarkioita sekä erotteluita, joilla yksilöt ja ryhmät ovat eri asemassa toisiinsa. (Sassi 2002, 59.)

Osallisuuden vahvistamiseen ja tutkimiseen on kiinnitetty yhä useampia toimenpideohjelmiä ja hanketoimintaa. 1990-luvun puolivälistä lähtien osallisuus on nostettu näkyvästi esiin esimerkiksi Sisäasiainministeriön Osallisuushankkeessa. (Anttiroiko 2003, 17.) Selonteon taustalla on vuonna 1995 voimaan tullut kuntalaki (365/1995), joka korosti kansalaisten osallistumista sekä vaikutusmahdollisuuksien lisäämistä (Valtioneuvoston selonteko Eduskunnalle kansalaisten suoran osallistumisen kehittymisestä 2002, 3.)

Osallisuushankkeen viimeinen toimintavuosi oli vuonna 2001, ja vuoden 2002 keväällä eduskunnalle luovutettiin selonteko kuntalaisten osallistumisen toteutumisesta ja edistämishetimituksista. Selonteossa on määritelty osallisuutta, ja sen ilmiöitä on käsitelty laaja-alaisesti, pyrkien soveltamaan ja kehittämään edustuksellisen demokratian rinnalle suoria osallisuuden muotoja. Selonteossa osallisuus on määritelty tieto-osallisuudeksi (viittaa kuntalaisten oikeuteen saada ja tuottaa tietoa), suunnitteluosallisuudeksi (asioiden valmisteluun liittyvä vuorovaikutus, esimerkiksi erilaiset foorumit), päätösosallisuudeksi (suoraa osallistumista päätöksentekoon) sekä toimintaosallisuudeksi (kuntalaisten omaa toimintaa lähiympäristössä). (Valtioneuvoston selonteko Eduskunnalle kansalaisten suoran osallistumisen kehittymisestä 2002, 4.)

Sassi (2002, 60) on ottanut tarkasteluun muun muassa osallisuuden ja osallistumisen tematiikan monikulttuuristumisen sekä suomalaisuuden erityispiirteitä kansallisen ja kulttuurisen identiteetin käsitteiden näkökulmasta. Sassi on analysoinut tasapainoisten etnisten suhteiden edellytyksiä osallistumisen sekä osallisuuden käsitteiden kautta, sekä pyrkinyt hahmottamaan uusia demokraattisia käytäntöjä.

Sassi liittyy kansallisen identiteetin yleisiin poliittisiin oikeuksiin sekä kansalaisuuteen. Kulttuuri-identiteetissä taas on olennaista ryhmän oman äänen kuuluminen ja kuulluksi tuleminen. Sassin mukaan kohtaamisissa syntyvällä vuorovaikutuksella on tässä keskeinen rooli. Ryhmään kuuluminen ja samaistumisen kokemukset perustuvat useisiin eri tekijöihin, ja ihmisellä voi olla lukuisia sosiaalisia identiteettejä. (Sassi 2002, 65.)

Kun kansallisen identiteetin katsotaan perustuvan yhteisöllisyydelle, voidaan kulttuurisella identiteetillä viitata erilaisuuteen ja ryhmille ominaisiin erityispiirteisiin. Sassin (2002, 66) mukaan käytännössä kansallisen identiteetin sisällä voi elää rinnakkain useita kulttuuri-identiteettejä. (Sassi 2002, 66.)

Sassin (2002, 67) näkemyksen mukaan kulttuurisilla muodostelmilla, joilla tarkoitetaan kulttuurin antamiin malleihin sisältyviä oletuksia siitä, mikä on tunnusomaista etnisille ryhmille ja kansoille, on oma vaikutusvoimansa. Kulttuuriset muodostelmat opitaan sosialisoinnin kautta.

Sassin mukaan kulttuurisiin muodostelmiin - eli myös stereotyyppioihin - voidaan vaikuttaa, vaikka ne ovatkin usein syviä ja pitkäkestoisia. (Sassi 2002, 67.)

Stereotyyppien purkaminen on avainasemassa, mutta tarvitaan myös myötätuntoista asennoitumista sekä erilaisia demokraattisia käytäntöjä, joilla voidaan varmistaa yhtäläiset osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuudet. Sassi näkee integrointipolitiikan tärkeäksi maahanmuuttajille, mutta sen lisäksi tarvitaan ns. välittäviä mekanismeja, joilla kulttuurit saatetaan tekemisiin toistensa kanssa. (Sassi 2002, 67-68.)

Sassi (2002, 73) toteaa, että epätasa-arvoisuuden ja toiseuden kokemusten lisääntyminen voidaan nähdä rappeuttavan demokratiaa. Huttunen (2004, 135) painottaakin, että vaikka Suomeen muuttavat muiden maiden kansalaiset saisivat oleskeluluvan Suomeen, suhteessa kansalaisuuteen - oikeuksiin ja velvollisuuksiin - he ovat marginaalisessa asemassa.

3.2 Osattomuus ja marginaalipositiot

Osallisuus voidaan määritellä mukanaolon ja kuulumisen tunteeksi, jolloin ihminen kokee olevansa osallinen omassa yhteisössään ja yhteiskunnassa. Bäcklund, Häkli & Schulmanin (2002, 9) mukaan osallisuus heijastaa yksilön asemaa ja suhdetta yhteiskuntaan. Juhilan (2006, 123) mukaan yhteisöihin kuulumisen, niissä toimimisen sekä niiden kautta vaikuttaminen rakentaa osallisuutta.

Tuottaako osallistuminen ja yhteisöön kuulumisen aina hyvää? Niemenmaan (2002, 216) näkemyksen mukaan yhteisön ja osallistumisen ihannointi - ilman kritiikkiä - voi johtaa ilmiöön, jossa oman yhteisön etu sulkee yhteisöön kuulumattomat ulkopuolelle. Erilaisuutta tulisi kyetä käsittelemään osallistumisesta ja osallisuudesta puhuttaessa. Bäcklund, Häkli & Schulmanin (2002, 9) mukaan osallisuuteen liittyvät ryhmien väliset kuiluja, jotka voivat vaikeuttaa keskinäisen ymmärryksen saavuttamista. Osallistumisen ja vaikuttamisen haasteena voidaankin nähdä toisilleen vieraiden kulttuurien ymmärtäminen.

Juhila (2006, 125) näkee, että etenkin osallisuuden ja valtautumisen näkökulmasta tarkasteltaessa kaikkia yhteisöjä ei voida pitää yhtä merkityksellisinä. Voimauttavien kokemusten ja yhteenkuuluvuuden sijasta ne voivat toimia päinvastaisesti. Voimavaraistavaa, osallistavaa ja valtaistavaa yhteisöllisyyttä voidaan kutsua sosiaalseksi pääomaksi. Tällä tarkoitetaan ihmisten välillä sekä yhteisöjen toiminnassa syntyvää keskinäistä luottamusta sekä vastavuoroisuutta (Juhila 2006, 125).

Järvikoski & Härkäpää (2005, 135) puhuvat sosiaalisesta osallisuudesta, jonka käänköpuolena voidaan nähdä sosiaalinen syrjäytyminen, osattomuus. Järvikoski & Härkäpää määrittelevät sosiaalisen osallisuuden - samoin kuin sosiaalisen syrjäytymisen - tilaksi tai olosuhteeksi. Sosiaalinen osallisuus voidaan siis tulkita tilaksi, jossa syrjäytymisen riskit ovat vähäiset.

Koskiaho (2002, 40) näkee, että vaikka valtaistamisella voidaan parantaa syrjäytyneiden asemaa, ei se itsessään riitä korjaamaan toiseuden ongelmaa. Koskiahon mukaan ongelma on pikemminkin järjestelmän tasolla. Järjestelmä voidaan nähdä elitistisenä, joka ei kuule syrjäin vetäytyneiden tai sinne suljettujen ääntä.

Koskiaho (2002, 40) korostaa, että syrjäytymistä voi tapahtua siitä syystä, että toiset kansalaiset käyttävät oikeuksiaan hyväkseen ja toiset jättäytyvät - erinäisistä syistä - syrjäin. Koskiaho (2002, 40) kysyykin, onko syrjäin jääminen aina myös syrjäytymistä vai oikeutta olla käyttämättä oikeuksiaan? Kettusen (2002, 33) mukaan toimivaan demokratiaan kuuluu oikeus olla osallistumatta. Käänköpuolena on toisen tiedon jääminen kuulematta.

Marginaalin käsite liittyy - syrjäytymisen tavoin - ajatukseen tilasta ja rajoista. Syrjässä, marginaalissa oleminen käsittää oletuksen rajoista, jotka syntyvät suhteessa johonkin vallitsevaan ja normaalina pidettyyn, josta ollaan sivussa. Syrjäytymisen käsite on siinä mielessä kapeampi kuin marginaalin käsite, että se nähdään ikäänkuin ulkoapäin asetettuna, toiseuden kokemusta vahvistavana merkityksenä ja luokitteluna. (Juhila 2006, 104.)

Syrjäytymisestä puhuttaessa korostuvat usein ihmisten ominaisuudet, kun marginaalisuus liittyy pikemminkin ajatukseen paikasta ja tilasta. Marginaalipositio voi olla fyysistä tai symbolista, ja usein nämä liittyvät yhteen. Marginaalisuus antaa tilaa myös lähestymistavalle, jonka mukaan asioita tarkastellaan marginaalissa olevan ehdoilla, hänen omien merkitystensä kautta. (emt. 2006, 104-105.)

Marginaalissa syntyy tietoa, jonka voidaan katsoa olevan virallisen tiedon vastakohta. Tällainen tieto perustuu ihmisten kokemuksiin ja arjen elämismailmaan. Tämä *toinen tieto* on monimuotoista ja kokemusten vaihdon mahdollistavaa. Toisen tiedon välittäminen nk. ulkopuolisille on olennaista. (emt. 2006, 106.)

Koskiaho (2002, 36) esittelee näkemyksen osallisuuden laaja-alaisesta ymmärtämisestä, jolloin osallisuus voidaan määritellä osallistumiseksi, osallistamiseksi tai valtaistamiseksi. Koskiaho painottaa, että osallisuuden syvempi ymmärtäminen sisältää myös kysymyksen sitoutumisesta. Osallisuus ei voi määrittyä pelkästään valtaistamiseen tai osallistamiseen, tarvitaan myös omaehtoista osallistumista. Osallistumiselle on kuitenkin ominaista vapaaehtoisuus.

Erilaiset valtautumisen luonnehdinnat ja määritelmät korostavat Juhilan (2006, 121) mukaan osallisuuden - ja täysivaltaisen kansalaisuuden - vahvistamisen tärkeyttä ja näin ollen myös osattomuuden ongelmallisuutta. Juhila myös huomauttaa, että koska valtautumisen prosessin keskiössä ovat asianosaiset itse, sosiaalityön näkökulmasta tämä liittyy asianosaisten vahvuuk-
sien ja kykyjen tukemiseen ja mahdollistamiseen. Osallistavassa (engl. participatory) sosiaali-
työssä täysivaltaisen kansalaisuuden rakentamisprojekti perustuu siis tasavertaisuuteen, ei
vastakkaisasetteluihin. Osallistavassa sosiaalityössä valtautuminen nähdään osallistamisen
välineenä, jolloin sosiaalityössä tärkeiksi lähtökohdiksi nousevat asiakastyössä esiin tulevan
toisen tiedon huomioiminen ja kunnioittaminen. (Juhila 2006, 121.)

4 Opinnäytetyön tarkoitus, tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tarkoituksena on tarkastella Helsingin Sanomien mielipidesivuilla ajalla 1.1.2010-1.7.2010 julkaistujen maahanmuuttajataustaisten henkilöiden mielipidekirjoituksia kotoutumiseen liittyvissä kysymyksissä. Tarkoitus on selvittää, miten osallisuus näissä kirjoituksissa rakentuu ja jäsentyy.

Tavoitteena on kuvailla, millä tavoin osallisuutta ja osattomuutta jäsenetään kotoutumiskokemuksista kertovissa mielipidekirjoituksissa. Opinnäytetyössä haetaan vastausta seuraaviin kysymyksiin: Minkälaisia osallisuuden tai osattomuuden rakenteita teksteistä löytyy? Miten osallisuuden kokemukset ovat teksteissä rakentuneet?

Opinnäytetyön tavoitteena ja mielenkiinnon kohteena on tulosten tarkastelu sosiaalipalveluiden kehittämisen näkökulmasta. Sosiaalipalveluiden kehittämisen kytkeytyminen kotoutumista ja osallisuutta käsittelevään tematiikkaan on perusteltua etenkin siksi, että maahanmuutto koskettaa ilmönä kaikkia yhteiskunnan sektoreita (Martikainen ym. 2006, 33), ja kuten muillakin palvelualoilla, myös sosiaalialalla monikulttuuristuminen edellyttää erityisesti kulttuurisensitiivistä ymmärrystä (Huttunen ym. 2005, 24) sekä osallisuutta tukevaa työtettä.

5 Tutkimuksen toteuttaminen

Opinnäytetyö on toteutettu laadullisen tutkimusperinteen mukaisesti. Aineisto on kerätty Helsingin Sanomien internetsivujen arkistopalvelusta ajalta 1.1.2010-1.7.2010. Aineisto on käsitelty laadullisen sisällönanalyysin menetelmällä.

5.1 Laadullinen tutkimus

Laadullinen, eli kvalitatiivinen, tutkimusote perustuu hermeneuttiseen tieteenintressiin, jonka tavoitteena on tutkittavan ilmiön ytimeen päätyminen. Kvalitatiivisen tutkimuksen tutkimusongelmat perustuvat siihen, kuinka sosiaalisia kokemuksia ja merkityksiä luodaan. Merkitykset viittaavat olemassaolon tapaan ja siihen, miten hahmotamme maailmaa aina tietyn merkityksellistämisen prosessin ja merkityssuhteiden kautta. (Eskola & Suoranta 2001, 45.)

Merkityksen käsite on laadullisessa tutkimuksessa keskeinen (Eskola & Suoranta 2001, 51). Laadullisten aineistojen analyysissa on siis kysymys merkityksen käsitteestä ja merkityksellisen toiminnan tutkimuksesta (Alasuutari 1994, 21). Merkitystulkintojen tekeminen, ns. arvioituksen ratkaiseminen on laadullisen tutkimuksen ydin (Alasuutari 1994, 44).

Kvalitatiiviselle tutkimukselle on ominaista tietynlainen hypoteesittomuus. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on harvoin kyse tutkimussuunnitelmissa muotoiltujen hypoteesien testaamisesta. Aineistosta opitaan jatkuvasti uutta ja sitä voi tarkastella useasta eri näkökulmasta. Tutkimus ei siis ole pelkkää ennalta arvattujen tai tiedettyjen asioiden todistelua. (Alasuutari 1994, 188-190.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen ei tarvitse perustua pelkästään osallistuvan havainnoinnin tai pienen joukon teemahaastatteluista saatuun aineistoon. Aineistoa voidaan tuottaa useilla eri tavoilla ja analysoitavaksi voidaan ottaa useita kirjallisia lähteitä, kuten esimerkiksi lehtiartikkeleita. (Alasuutari 1994, 19.) Laadullisin menetelmin toteutetun opinnäytetyön aineiston koko ei ole niin merkittävä tekijä, kuin tulkintojen kestävyys ja syvyys. Laadullisessa tutkimuksessa tarkoituksena ei ole tilastolliset yleistyksyet vaan siinä pyritään esimerkiksi kuvaamaan ja ymmärtämään ilmiöitä ja tapahtumia. (Tuomi & Sarajärvi 2004, 87.)

Aineistona käytettävä kirjallinen materiaali voidaan jakaa kahteen luokkaan, yksityisiin dokumentteihin sekä joukkotiedotuksen tuottamaan materiaaliin. Näiden dokumenttien analyysissa voidaan käyttää sisällönanalyysia. Joukkotiedotuksen tuotteita - kuten mielipidekirjoituksia - tutkimalla voidaan päästä käsiksi ihmisten kokemuksiin, ajattelumalleihin sekä ennakkoluuloihin. (Tuomi & Sarajärvi 2004, 86.)

5.2 Aineiston keruu

Opinnäytetyön aineiston muodostaa Helsingin Sanomien mielipideosastolla ajalla 1.1.2010 - 1.7.2010 julkaistut maahanmuuttajataustaisten henkilöiden kotoutumiskokemuksista kertovat mielipidekirjoitukset. Aineisto on koottu Helsingin Sanomien internetsivujen arkistopalvelusta.

9.4.2010 Helsingin Sanomien mielipideosaston toimitus julkaisi mielipideosastolla pyynnön, jossa maahanmuuttajia pyydettiin kertomaan kotoutumiskokemuksiaan, ja etenkin tästä syystä kevään 2010 mielipidekirjoitukset olivat aineiston keruussa mukana. Alla sanatarkasti lainattuna julkaistu kirjoituspyyntö. Kirjoituksia sai lähettää 12.4. asti.

Mielipidetoimitus kaipaa maahanmuuttajien kirjoituksia Suomeen kotoutumisesta. Maahanmuuttaja, kerro meille, miten kotoutumisesi Suomeen on onnistunut. Koetko päässeesi suomalaisen yhteiskunnan jäseneksi? Mikä on tehnyt siitä vaikeaa, mikä helppoa? Miten Suomessa syntyneet suomalaiset ja suomalainen yhteiskunta voisivat helpottaa maahanmuuttajien kotoutumista? Erityisen mielellämme julkaisisimme kiintiöpakolaisena tai turvapaikanhakijana Suomeen tulleen kirjoituksen aiheesta. (Helsingin Sanomat 9.4.2010.)

Toimitus esitti joukon kysymyksiä kirjoitusten rungoksi, sekä toivoi erityisesti kiintiöpakolaisen tai turvapaikanhakijan näkökulmia aiheesta. Helsingin Sanomien mielipideosastolle oli koottu 15.4. 2010 lehden esittämään kirjoituspyyntöön vastanneiden henkilöiden (julkaistavaksi päätyneet) kirjoitukset, ja ne olivat koottu yhtenäiseksi kokonaisuudeksi merkitsemällä kirjoitusten otsikoksi "Maahanmuuttajat". Suurin osa tämän opinnäytetyön aineistosta on julkaistu kyseisenä ajankohtana.

Aineisto on kerätty puolen vuoden ajalta, koska suhteellisen lyhyeltä ajanjaksolta kerätty aineisto on vielä hallittavassa muodossa. Ajankohta myös ajoittui opinnäytetyön tekemisen kannalta perustellusti. Helsingin Sanomat valikoitui aineiston keräämisen lähteeksi lehden laajalevikkisyyden, sekä jo aiemmin mainitun kotoutumiskokemuksista kirjoittamiseen liittyvän pyynnön vuoksi.

Aineiston keräämisen ensimmäisessä vaiheessa hain Helsingin Sanomien internetsivujen arkistopalvelusta mielipidekirjoitukset edellä mainitulta ajanjaksolta hakusanojen avulla. Hakusanoja olivat "kotoutuminen", "kotoutumiskokemus" sekä "maahanmuutto". Näin löytyi suurin osa aineistosta. Toisessa vaiheessa kävin kaikki kyseisenä ajankohtana julkaistut mielipidekirjoitukset vielä läpi kuukausi kerrallaan, eli selasin jokaisen kirjoituksen läpi puolen vuoden ajalta. Kaikkiaan kotoutumiskokemuksista kertovia mielipidekirjoituksia löytyi 19 kappaletta.

Kaikki kirjoitukset olivat julkaistu ajalla 28.3.-22.4.2010. Tammikuussa, helmikuussa, touku-kuussa ja kesäkuussa ei oltu julkaistu yhtään kotoutumiskokemuksista kertovaa mielipidekirjoitusta.

Aineisto koostuu sekä maassa muutaman vuoden ajan asuneiden henkilöiden kirjoituksista, että niiden, jotka ovat asuneet Suomessa useita vuosia. Kotoutumiskokemukset yleensä ovat kertyneet pitkältä aikaväliltä, riippuen siitä, mitä merkityksiä kotoutumiselle kukin maahan muuttanut henkilö on antanut.

Mielipidekirjoituksista 17 oli julkaistu kirjoittajan omalla nimellä, kahden henkilön kirjoitukset oli poikkeuksellisesti julkaistu nimimerkillä. Kirjoittajat olivat muuttaneet Suomeen hyvin erilaisista syistä. Osa kirjoittajista toi ilmi Suomeen muuttamisen syyn, osa ei käsitellyt tätä kirjoituksessaan lainkaan. Taustansa ilmoittaneista kirjoittajista (9) viidellä oli pakolaistausta. Opiskelun vuoksi maahan oli muuttanut yksi henkilö. Kaksi henkilöä oli tullut maahan perhesyiden vuoksi.

5.3 Sisällönanalyysin vaiheet

Sisällönanalyysi voidaan määritellä sekä yksittäiseksi metodiksi - laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmäksi - kuten myös väljäksi teoreettiseksi kehykseksi, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikonaisuuksiin. Tuomi & Sarajärvi (2004, 97) esittelevät Eskolan vuonna 2001 julkaiseman analyysijaottelun, jonka mukaan analyysi voidaan toteuttaa kolmella eri tavalla: aineistolähtöisesti, teorialähtöisesti tai teoriasidonnaisesti.

Aineistolähtöisessä analyysissa tutkimusaineistosta luodaan teoreettinen kokonaisuus, jossa analyysiyksiköt valitaan aineistosta tutkimuksen tarkoituksen mukaisesti. Analyysi on aineistolähtöistä, jolloin aikaisemmillä havainnoilla tai teorioilla ei ole merkitystä analyysin toteuttamisen kanssa. Aineistolähtöisen analyysin haasteellisuus liittyy siihen, voiko tutkija aina olla varma, että analyysi toteutetaan ilman tutkijan omien ennakkoluulojen vaikutusta. (Tuomi & Sarajärvi 2004, 97-98.)

Teorialähtöinen analyysi on analyysimalli, jota käytetään perinteisesti luonnontieteellisessä tutkimuksessa. Tällöin aineisto analysoidaan valmiin, aikaisemman tiedon valossa luodun kehyksen mukaisesti. Päättely on deduktiivista (yleisestä yksittäiseen). (Tuomi & Sarajärvi 2004, 99-100.)

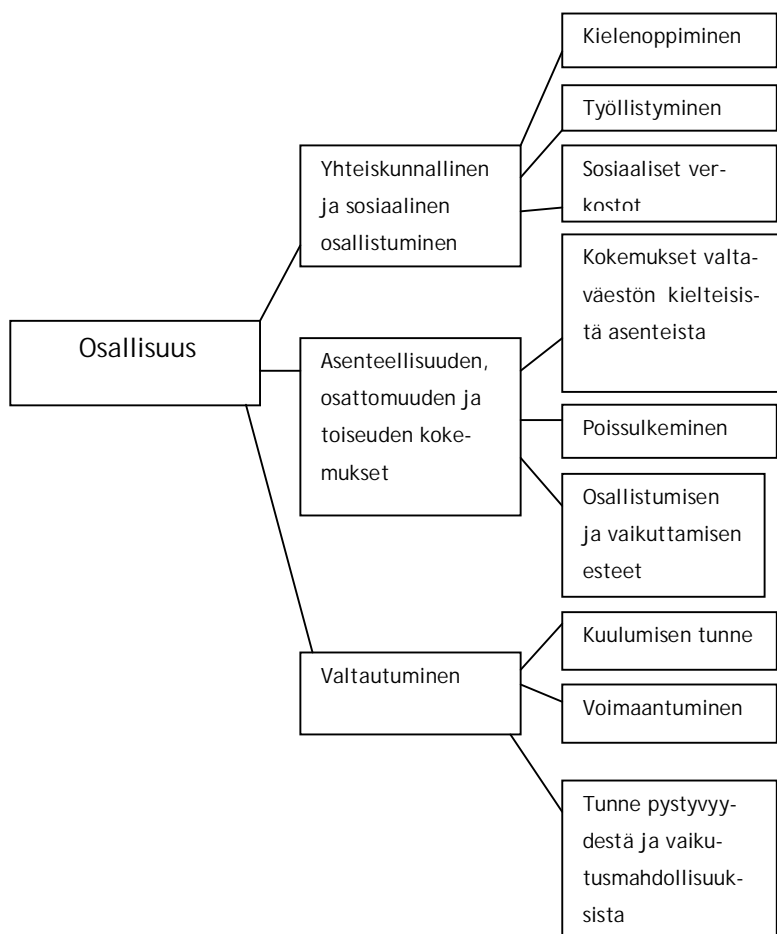
Opinnäytetyössä aineisto on käsitelty teoriasidonnaisen sisällönanalyysin menetelmällä, joka on kolmas Eskolan (2001) tekemää jaottelua. Teoriasidonnaisessa sisällönanalyysissa tieto oh-

jaa analyysia, mutta se ei ole teoriaa vastaava vaan uusia ajatusuria avaava, jolloin tutkijan ajatteluprosessissa vaihtelevat aineistolähtöisyys sekä valmiit mallit. (Tuomi & Sarajarvi 2004, 98.)

Opinnäytetyön aineiston keräämisen jälkeen luin kaikki artikkelit useaan otteeseen läpi. Tämän jälkeen perehdyin kirjoituksiin tarkemmin huomioimalla ja alleviivaamalla ilmauksia. Ilmausten pohjalta aloin hahmotella ja teemoitella aineistoa toistuvien ilmausten ja aiheiden mukaan. Aloin teemoitella aineistosta nousseita ilmauksia aihekokonaisuuksiksi. Aineiston teemoittelua ohjasi tutkimustehtävä. Ilmaukset järjestin pelkistettyyn muotoon, jonka jälkeen ryhmittelin ilmaukset aihekokonaisuuksien mukaan.

Teemoittelun pohjalta syntyivät osallisuuden kokemuksia ja osa-alueita kuvaavat luokat. Aineiston pelkistäminen ja ilmausten etsiminen, sekä luokkien järjestäminen olivat jatkuvassa vuoropuhelussa teoreettisen viitekehyksen kanssa, eli teoria toimi apuna ja johtolankana analyysin teossa. Käsittelin aineistoa sekä paperilla että tietokoneella: luokkien järjestäminen tekstinkäsittelyohjelmalla selkeytti työn tekemistä ja helpotti analyysin tekoa.

Aineiston analyysissa pääluokaksi muotoutui osallisuus (Kuvio 1). Ilmauksien pohjalta osallisuudelle syntyi kolme yläluokkaa: Sosiaalinen ja yhteiskunnallinen osallistuminen, asenteellisuuden, osattomuuden sekä toiseuden kokemukset sekä valtautuminen. Näiden luokkien alle muodostui alaluokat: Sosiaalisen ja yhteiskunnallisen osallistumisen alaluokiksi muotoutuivat uuden kotimaan kielen oppiminen, työllistyminen sekä sosiaalisten verkostojen syntyminen. Asenteellisuuden, osattomuuden ja toiseuden kokemusten alaluokiksi muodostuivat kokemukset valtaväestön asenteista, poissulkeminen sekä osallistumisen ja vaikuttamisen esteet. Valtautumisen kokemusten luokka jakautui myös kolmeen alaluokkaan, joita ovat Kuulumisen tunne, voimaantuminen sekä tunne pystyvyydestä ja omista vaikuttamismahdollisuuksista.

Kuvio 1. Analyysitaulukko

Tuloksissa alaluokkien erittelyssä on aineistoa kuvaavia aineistoesimerkkejä (A). Sitaatit ovat merkitty kursiivilla ja ne ovat tekstissä sisennettyinä kappaleina. Artikkelit ovat listattu erilliseen liitteeseen julkaisupäivämäärän mukaan (Liite 1). Olen nostanut aineistosta katkelmia oman tulkintani ja näkemykseni, sekä teoreettisen viitekehyksen ohjaamana. Tulokset ovat vuoropuhelussa teoratiedon kanssa.

5.4 Luotettavuuteen ja eettisyyteen liittyviä näkökulmia

Tutkimuksen tekijällä tulee olla herkkyyttä huomioida tutkimuksensa ongelmakohtat. (Eskola & Suoranta 2001, 52, 59.) Tutkimuksen tekoon ja tulosten julkistamiseen liittyy tutkimuseettisiä näkökulmia ja vaatimuksia. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 25.)

Opinnäytetyön luotettavuutta tarkastellessa on hyvä muistaa, että Helsingin Sanomien mielipidesivuilla ilmestyvät mielipidekirjoitukset ovat jo kertaalleen valikoitua ja toimitettua sisältöä. Helsingin Sanomien toimitus on siis tiettyjen perusteiden ja näkökulmien perusteella tehnyt julkaisupäätöksen ainoastaan tiettyjen kirjoitusten osalta. Mielipidekirjoituksia on siis rajattu pois julkaistavien joukosta. Etenkin tästä syystä opinnäytetyön aineistoksi on päätynyt hyvin pienen maahanmuuttajista koostuvan joukon kirjoitukset ja kokemukset. Mielipiteen kirjoittajia ovat voineet ohjata hyvin erilaiset tarkoituserät, kuten esimerkiksi poliittinen päämäärä: kirjoituksilla voidaan haluta saada juuri tietynlainen vaikutus lukijakunnassa.

Mielipidekirjoitukset ovat kirjoituksina hyvin erilaista tutkimusmateriaalia, kuin esimerkiksi haastattelun tai elämäkerrallisten tuotosten kautta saatava aineisto. Mielipidekirjoitukset ovat yleensä hyvin tiivistettyjä ja kärjistettyjäkin. Mielipiteen kirjoittaminen valtakunnalliseen sanomalehteen myös vaatii kirjoittajalta voimavaroja.

Aineistonkeruussa on kysymys sananmukaisesti jo olemassa olevan aineiston *keräämisestä*. Toisaalta täytyy muistaa, että laadullisen tutkimuksen ei ole tarkoitus yleistää tai esittää mahdollisimman suurta ihmisryhmää koskevia oletuksia tai faktoja. Tarkoituksena on pikemminkin tarkastella ja ymmärtää yhteiskunnallisia ilmiöitä ja ihmisten kokemuksia erilaisista näkökulmista (Alasuutari 1994, 206).

Mielipidekirjoitusten analyysissä olen käyttänyt tulkintaa. Olen siis tehnyt päätelmiä ja tulkintoja ilmauksista, jotka mielestäni ovat kuvanneet jotakin osallisuuden osa-alueita. Tarkoitukseni ei ole ollut pelkästään aineiston kuvailu, vaan olen myös analysoinut tekstejä tutkimustehtävän ja teoreettisen viitekehyksen ohjaamana. Tällainen menettely on tässä opinnäytetyössä vaatinut tulkintojen tekemistä aineistosta. On hyvä muistaa, että tutkimuksen tekijä on aina tietynlaisessa positiossa suhteessa aineistoon: tutkimuksen tekijä käsittelee aineistoa tietyn valikoituneen näkökulman kautta. Tarkoitus ei ollut yleistää osallisuuden jäsennyksiä koskemaan kaikkia maahan muuttaneiden henkilöiden kotoutumiskokemuksia. Tässä opinnäytetyössä on tarkasteltu sekä tehty tulkintoja ainoastaan aineiston keräämisen ajankohtana julkaistujen mielipidekirjoitusten pohjalta.

6 Tulokset

Kotoutumiskokemuksista kertova aineisto voidaan karkeasti jakaa kolmeen aihepiiriin. Kirjoituksissa toistui ensinnäkin kokemukset suomalaisesta elämäntavasta, kulttuurista, kielen oppimisesta ja kulttuuri-identiteetistä. Toiseksi kirjoituksissa puhuttiin kokemuksista yhteiskunnallisista järjestelmistä ja rakenteista sekä instituutioista. Kolmanneksi kirjoituksissa puhuttiin kokemuksista suomalaisen kantaväestön kanssa: sosiaalisten suhteiden, verkostojen sekä päivittäisen vuorovaikutuksen tärkeydestä. Useassa mielipidekirjoituksessa toistui tiheään myös kantaväestön asenteellisuudesta sekä epäluuloista kertoneet kokemukset.

Kirjoittajat antoivat kotoutumiselle erilaisia merkityksiä ja määrittelivät sitä monella eri tavalla. Kotoutumisprosessista kirjoitettiin niin henkilökohtaisten kokemusten ja tunteiden pohjalta, kuin myös avattiin prosessia erilaisten määrittelyjen avulla. Eräässä kirjoituksessa kotoutuminen nähtiin tarkoittavan *”itsenäistä toimeentuloa, sosiaalisen verkoston rakentamista ja aktiivista osallistumista suomalaiseen yhteiskuntaan”*, kun taas toisessa kirjoituksessa sen kuvattiin olevan *”maahanmuuttajayhteisön, - yksilön, kuntien ja valtion yhteinen tangotanssi”*.

Osallisuuden osa-alueita ja rakenteita sisällönanalyysin keinoin jäsenettäessä syntyi osallisuudelle kolme pääluokkaa. Ensimmäinen luokka kuvaa yhteiskunnallisen ja sosiaalisen osallistumisen osa-alueita. Toinen luokka koostuu asenteellisuuden, osattomuuden ja toiseuden kokemusten jäsennyksestä. Kolmannessa luokassa käsitellään valtautumisen kokemuksia.

6.1 Yhteiskunnallinen ja sosiaalinen osallistuminen

Useassa kirjoituksessa työmarkkinoille kiinnittyminen sekä oma yritteliäisyys nähtiin kotoutumista tehokkaimpana edistävänä osa-alueena. Työllä sanottiin olevan suuri merkitys niin sosiaalisten suhteiden, kielen oppimisen ja harjoittamisen sekä toimeentulon ja taloudellisen riippumattomuuden kannalta.

Aktiivinen yhteiskunnallinen ja sosiaalinen osallistuminen, sekä tämän osallistumisen tukeminen ja mahdollistuminen, voi johtaa tunteeseen yhteiskunnassa osallisena olemisesta. Maahanmuuttajalla on osallistuessaan yhteiskunnan eri toimintoihin tilaisuus solmia sosiaalisia suhteita, oppia kieltä ja kokea itsensä hyväksytyksi. Maahanmuuttajien osallisuuden tukemisessa on tärkeää ympäristön myönteinen suhtautuminen. (Pehkonen 2006, 37-38.)

---työ on maahanmuuttajille ylivoimaisesti paras kotouttaja ja työn saantia edistää maan kielen oppiminen. Omasta kokemuksesta voin sanoa, että työn

ohella syntyy automaattisesti sosiaalinen verkosto, jossa on sekä suomalaisia että maahanmuuttajia, ja kielitaito kehittyy. A7

Yllä olevassa aineistokatkelmassa korostuu työllistymisen merkitys niin kielen oppimiselle kuin sosiaalisen verkoston luomiselle. Alitolppa-Niitamon (2005, 39) mukaan työ voi antaa taloudellisen turvan lisäksi luontevan ympäristön sosiaalisten suhteiden solmimiselle sekä perheen ulkopuoliselle vuorovaikutukselle. Työ avaa parhaimmillaan näkökulmia suomalaiseen kulttuuriin, elämäntapaan ja yhteiskuntaan. Nämä osa-alueet tukevat kotoutumisprosessia. Työllistymisellä on näiden osa-alueiden lisäksi merkitystä myös psykososiaalisella tasolla. (Alitolppa-Niitamo 2005, 39.)

Tilastokeskuksen vuonna 2002 julkaiseman tutkimuksen, joka käsitteli venäläisten, virolaisten, somalialaisten sekä vietnamlaisien maahanmuuttajien elinoloja Suomessa, mukaan kielen oppiminen sekä sosiaaliset verkostot liittyvät toisiinsa kahdella tapaa: kielitaidon kehittyminen, sekä kielen aktiivinen käyttäminen helpottavat sosiaalisissa verkostoissa liikkumista. Sosiaaliset suhteet taas kartuttavat suomen kielen taitoja. Suomessa kielitaito on asetettu korkeaan asemaan suomalaisen yhteisön jäsenyyden saavuttamisessa, työllistymisessä sekä koulutukseen hakeutumisessa ja opiskelussa. Tämä asettaa luonnollisesti kielitaidolle ja kielen oppimiselle erilaisia taitovaatimuksia. (Tarnanen & Suni 2005, 14, 16.)

Suurin osa maahanmuuttajista onnistuu siinä [työllistymisessä] hyvin: he sopeutuvat suomalaiseen elämään ja ovat hyödyllisiä suomalaiselle yhteiskunnalle tekemällä työtä. Työnteko ja aktiivinen osallistuminen yhteiskuntaan ovat normaali elämäntapa missä vain maailmassa - ei vain Suomessa. A7

Edellisessä katkelmassa työn tekeminen nähdään ennen kaikkea yhteiskuntaa hyödyttävänä asiana: maahanmuuttajan tulee siis osallistua yhteiskunnan toimintaan ja olla *hyödyllinen ja sopeutuvainen*. Eräs kirjoittaja näkee taloudellisen riippumattomuuden ja työelämään kiinnittymisen oleellisena yhteiskunnallisessa toiminnassa osallisena olemisen kannalta:

Työllä on ollut oleellinen merkitys kotoutumiselleni ja onnellisuudelleni. Minulle on tärkeää elättää perheeni itse ja auttaa sukulaisiani. A15

Alla olevassa kirjoituksessa osallisuuden kokemus jäsentyy *hallinnan tunteen, yhteisöön kuulumisen* ja vaikuttamisen kautta. Sitaatissa kirjoittaja kuvaa yhteisöön kuulumisen prosessina (*mukaanpääsy*), jonka eteen hän on tehnyt työtä ja joka edellyttää eri osa-alueiden hallintaa:

Mukaanpääsy suomalaiseen yhteisöön ja kulttuuriin on minulle kahden ison asian hallitsemista: kielen ja suomalaisen elämäntavan. Kieli vie aikansa, mut-

ta kovalla työllä jokainen pääsee vaiheeseen, jossa voi alkaa käydä mielekkäitä keskusteluja paikallisten kanssa. A9

Alla olevassa sitaatissa kirjoittaja korostaa kielen oppimisen merkitystä nimenomaan työn tekemisen kautta. Kirjoittaja kuitenkin muistuttaa, että maahanmuuttajan työllistymiseen vaikuttavat muutkin tekijät kuin yksittäisen työtä hakevan yritteliäisyys tai taidot:

Aikuisen pakolaisen on vaikea oppia kieltä ilman kontakteja valtaväestöön, mihin luonnollisin väylä on työ. Tämä toki vaatii työnantajilta pelottomampaa asennetta murtaen suomea puhuviin ja vieraskielisellä nimellä työhakemusta jättäviin. A15

6.2 Asenteellisuuden, osattomuuden ja toiseuden kokemukset

Ulkomaalaisena olen Suomessa toisen luokan ihminen. On ihan sama, miten hyvin puhun kieltä ja miten hyvin olen sopeutunut Suomeen. A3

Katkelmassa kirjoittaja kuvaa ulkomaalaisuuteen liittyvää toiseuden kokemusta: kirjoittaja kokee kuuluvansa "toiseen luokkaan", jolloin ulkomaalainen määrittyy vieraaksi ja "toiseksi", erotuksena syntyperäisistä suomalaisista. Toiseuden käsitteellä jäsenetään etenkin tutkimuskirjallisuudessa usein suhdetta tutun ja vieraan välillä tai normin ja poikkeuksen välillä. Käsitteen avulla voidaan tarkastella myös valtasuhteita ja hierarkioita, jotka liittyvät suhteisiin, joissa toinen arvotetaan vähempiarvoiseksi. Toiseuden käsitteellä on myös emansipatorinen ulottuvuus: sen avulla on myös pyritty purkamaan hierarkioita. (Löytty 2005, 162-163.) Toiseuden käsitettä käytettäessä täytyy Löytyn (2005, 172) mukaan kuitenkin varoa, ettei käsitettä käytetä liian yleistävänä, ylimalkaisena tai jo itsessään toiseutta tuottavana terminä.

Huttusen (2004, 139) mukaan maahanmuuttajakategoria pitää sisällään hyvin erilaisia ihmisiä, mutta maahanmuuttajaksi määrittymisen häivyttää usein nopeasti yksilöllisyyden, ja saa tämän "ryhmän" näyttämään samankaltaisilta ja kasvottomilta. Huttunen (2004, 140) jatkaa maahanmuuttajien elämänkertojen tutkimuksen pohjalta, että usein maahanmuuttaja tulee taustansa vuoksi kohdeltuna tietyn kategorian edustajana, persoonattomana ja abstraktina ulkomaalaisena.

Alla olevassa katkelmassa jo vuosikymmeniä Suomessa asunut kirjoittaja kokee suomalaisuuden olevan syntyperäisyyteen perustuva kategoria, johon hän ei maahanmuuttajana koe vielä kuulumansa:

Olen muutenkin koko elämäni ajan aistunut, että monet taustani tuntevat henkilöt suhtautuvat minuun alentuvasti. Vaikuttaa siltä, että suomalaisiksi ei tulla, suomalaisiksi synnyttään. A19

Forsanderin (2004, 207) mukaan integraatiopuhetta hallitsee ajatus maahanmuuttajien "suomalaisuusvajeesta". Suomalaisuusvajeen korjaaminen näyttäytyy kuitenkin loputtomana projektina. Forsander kysyykin: "Milloin maahanmuuttaja on riittävän valmis tullakseen osaksi kuulumisen piiriä?" Suomalaisuuden piirin ulkopuolelle rajautuminen ja rajaaminen - ulossulkeminen - tapahtuu aina tiettyinä ajankohtana, suhteessa eri ryhmiin ja siihen vaikuttavat myös suomalaisuuden määrittelyn perinne. Suomalaisuutta määritellään kategoriana, jota määrittävät tietyt ominaisuudet. (Lepola 2000, 328, 332.)

Maahanmuuttajan tulee olla nöyrä ja kiitollinen. Ei saisi vaatia oikeuksiaan eikä tehdä kanteluita. --- Maahanmuuttajan on myös vaikea saada oikeutta oikeusistuimissa, kun ei tunne järjestelmää eikä pysty puolustautumaan oikealla tavalla. A5

Edellisessä kirjoituksessa kirjoittaja kuvaa, kuinka maahanmuuttajan on vaikeaa saada oikeutta osakseen, koska ei tunne järjestelmää ja siten ei koe pystyvänsä puolustautumaan yleisesti oikeaksi ymmärretyllä tavalla. Kirjoittaja kuvaa myös, kuinka maahanmuuttajan oletetaan olevan nöyrä ja kiitollinen. Pehkosen (2006, 62) haastattelututkimuksesta käy ilmi, että mikäli maahanmuuttaja ei käyttäydy suomalaisten mielestä tarpeeksi nöyrästi, seuraa siitä yleensä kateutta, konflikteja ja syrjiviä asenteita ja käytöstä.

Alla olevassa katkelmassa kirjoittaja puhuu vastakkainasettelusta, joka koskee maahanmuutokeskustelussa esiintulevia toiseutta tuottavaa puhetta:

Maahanmuutokeskustelussa on ollut aistittavissa vastakkainasettelua. Keskustelun sävy on usein ollut, että "teidän pitää integroitua" tai "teidän pitää elää maan tavalla. A13

Forsanderin (2004, 204) mukaan monikulttuurisesta yhteiskunnasta – sekä erilaisista kulttuurisista kategorioista – puhuttaessa nousee usein esiin oletus, jonka mukaan maahanmuuttajien tehtävä on integroitua Suomeen. Forsander näkee, että integraatiopolitiikka pitää yllä kaksijakoista maailmankuvaa, jossa "me" suomalaiset olemme sisällä, johon "heidän" maahanmuuttajien on integroiduttava.

Lepola (2002, 14) muistuttaa, ettei kotoutuminen ole yksin maahanmuuttajien tehtävä. Kotoutumissuunnitelmien ja kotouttamisohjelmien tekeminen vaatii kiinteää yhteistyötä eri

toimijoiden - kuten järjestöjen ja kuntien - välillä. Merkittävää roolia kotoutumisen onnistumisessa edustavat valtaväestön asenteet, vuorovaikutussuhteet sekä kommunikointikyky. Lepolan mukaan julkisuudessa käytävä kotoutumiskeskustelu muovaa kotoutumisen mahdollisuuksia. On tärkeää pohtia, ketkä lopulta saavat äänensä kuuluviin tiedotusvälineissä. Julkisen keskustelun taustalla voidaan erottaa vallitsevat käsitykset suomalaisesta yhteiskunnasta ja Suomessa asuvien oikeuksista ja velvollisuuksista. Onko Suomi kulttuurisesti yhtenäinen vai monikulttuurinen, etnisesti tasa-arvoinen maa? (Lepola 2002, 14.)

Huttusen (2004, 154) mukaan osa maahanmuuttajista erottuu kaiken aikaa vieraan figuuria edustavana, "valkoisesta suomalaisesta maisemasta" erottuvana joukkona. He eivät koe sulautuvansa joukkoon, olevansa kuka tahansa suomalainen. Alla olevissa sitaateissa tulee esiin ihonvärin tuottama miellelyhtymien ketju, jossa eron tunnistaminen saattaa aktivoida myös muita eroja, jotka tulevat ilmi stereotyyppisinä käsityksinä (Löytty 2005, 162).

Kadulla minulta mustana miehenä yritetään ostaa huumeita, vaikken ole niitä ikinä nähnytkään. A4

On jo sen aika, että Suomessa hyväksymme, että esimerkiksi tummaihoisen voi olla suomalainen. Suomalainen, jota ei nähdä uhkana vaan tasa-arvoisena yhteisömme jäsenenä. Toivoisin, että myös maahanmuuttajat näkisivät itsensä täysiarvoisina suomalaisina, joilla on erilainen etninen tausta. A13

Kirjoittajat kuvailevat, kuinka tummaihoisena heiltä yritetään ostaa kadulla huumausaineita, tai kuinka he koetaan uhkaksi tai ei-suomalaisiksi. Edellisessä kirjoituksessa kirjoittaja painottaa, kuinka ihonväri ei tulisi olla este suomalaisiksi määrittämisessä, ja kuinka yhteisöissä tulisi pyrkiä tasa-arvoisuuteen ja tasavertaisuuteen. Oma etninen tausta koetaan tärkeäksi osaksi identiteetin määrittelyn prosessia.

Kirjoituksissa tuotiin esille kirjoittajien kokemia syrjinnän ja poissulkemisen kokemuksia erityisesti työnhakuun liittyvissä kysymyksissä. Kirjoituksissa maahanmuuttajien työmarkkina-asemaa sekä työllistymiseen liittyviä - yleensä järjestelmän tasolla olevia - vaikeuksia käsiteltiin useaan otteeseen. Nämä kokemukset kuvattiin syrjäyttävinä ja ulossulkevinä.

Huttusen (2004, 140) mukaan maahanmuuttajien työllistymisen vaikeuksissa ulkomaalaiseksi määrittämisen marginalisoiva voima konkretisoituu, tulee näkyväksi. Kaiken kaikkiaan työelämässä koettuja syrjinnän tai liiallisen byrokraattisuuden kokemuksia raportoi kokeneensa viisi kirjoittajaa. Kirjoittajat kuvailivat suomalaista työmarkkinatilannetta vaikeaksi sekä paikoitellen syrjiväksi. Kirjoittajat toivat myös esiin, miten heidän kokemustensa mukaan Suomessa ei osata hyödyntää ulkomaalaisten osaamista ja ammattitaitoa. Akateeminen tausta

koettiin myös hankalaksi hyödyntää työelämässä: vastaavuutta koulutukselle ei ole tahtonut löytyä erinäisistä syistä.

---en olisi koskaan uskonut, että Suomessa on näin vaikeaa olla ulkomaalaisena. Ajattelin aina, että kielitaitoisena ja korkeasti koulutettuna löytäisin varmasti töitä. --- Monet työnantajat lupaavat suullisesti työpaikan ja sitten peruvatkin sen, vaikka suullinen sopimus on lain mukaan yhtä pätevä.--- A3

---kun tulin tänne, minulle tarjotut palkkiot ja ammatilliset työtehtävät olivat suorastaan naurettavia, ja monien nykyisten maahanmuuttajien tavoin olin masentunut. Tämä kaikki teki entistä vaikeammaksi luoda itselleni uusi ura.

A16

Yllä olevissa sitaateissa kirjoittajat kuvaavat, minkälaisia vaikeuksia he ovat työmarkkinoilla kohdanneet. Useissa kirjoituksissa työnhaun ja pidemmän työsuhteen saamisen ongelmat nähtiin olevan ennenkaikkea järjestelmän ja suomalaisen työllisyyspolitiikan - samoin kuin työnantajien ja yritysten ennakkoluulojen - tulosta. Kirjoittajat peräänkuuluttivat asenteiden muuttamista siten, että maahan muuttaneiden henkilöiden osaaminen ja taidot otettaisiin paremmin ja laajemmin vastaan ja niitä hyödynnettäisiin työelämässä.

6.3 Valtautuminen

Aineistossa osa kirjoittajista kuvaili kokevansa yhteenkuuluvuutta ja voimavaraistumista. Nämä kokemukset olivat muokanneet hallinnan ja pystyvyyden tunteita. Liittyminen ja mukaanpääsy eri yhteisöihin kuvattiin useassa kirjoituksessa prosessina, jonka eteen on täytynyt tehdä sinnikkäästi ja aloitteellisesti töitä. Työn tuloksena on saavuttanut tietyn mielekkään position suomalaisessa yhteiskunnassa ja erilaisissa yhteisöissä.

" Itse löysin kiinnostukseni talvisotaan, ja se on pitänyt minut otteessaan. --- Tunsin alkavani kuulua mukaan yhteisöön huolimatta siitä, pitivätkö jotkut harrastuksestani vai eivät. Jokaisen pitäisi löytää oma "talvisotansa", joka auttaa häntä löytämään oman itsensä tästä yhteisöstä. --- Kovan työn ja sinnikkyuden johdosta pystyn nyt nauttimaan tästä maasta ja yhteisöstä, joka on kotini ja perheeni". A9

Valtautumisella tarkoitetaan yksinkertaistaen kriittistä tietoisuutta ympäristöstä ja sen vaikutuksista omaan tilanteeseen sekä hallinnan ja kontrollin saavuttamista, jolloin mahdollistuu joko omien tai yhteisön asioiden ajo (Järvikoski & Härkäpää 2004, 132). Seuraavissa katkelmissa kirjoittajat korostavat aktiivisen osallistumisen ja vaikuttamisen tärkeyttä, oikeutta ja

velvollisuutta. Kirjoittajat painottavat, että maahanmuuttajille annettujen roolien murtamisessa ja muuttamisessa maahanmuuttajien täytyy ottaa itse aktiivisempi rooli ja yrittää vaikuttaa kohtaamiinsa epäkohtiin, sekä rohkaista yhteisönsä jäsenet mukaan keskusteluun kotoutumista koskevista asioista.

Maahanmuuttajien on tultava mukaan yhteiseen keskusteluun eikä ottaa uhrin roolia, jota heille tarjotaan. Heidän pitää ymmärtää, että he kuuluvat tähän yhteiskuntaan, jossa heillä on oikeuksia ja velvollisuuksia. A13

Suomessa kotoutuminen on monesti epäonnistunut. Kunnat ja valtio eivät ole mielestäni ainoita epäonnistumisen syitä. Maahanmuuttajilla on tässä oma osuutensa, koska monet heistä ovat haluttomia osallistumaan aktiivisesti kotoutumiseen. Harvat maahanmuuttajat seuraavat Suomen tapahtumia. --- Toisaalta maahanmuuttajat ovat harvoin päässeet päättämään kotoutumishankkeista. A8

---on tehtävämme rohkaista koko yhteisöä omaksumaan yhteiskunnan pelisäännöt menettämättä omaa identiteettiämme. A8

Valtautumisprosessiin voidaan lukea tunne ryhmään ja yhteisöön kuulumisesta sekä toiveikkuudesta. Toiveikkuus liittyy tunteeseen siitä, että sillä mitä tekee, on merkitystä ja omaan ja yhteisön asioihin on mahdollista vaikuttaa jokaiselle kuuluvien oikeuksien kautta. (Järviskoski & Härkäpää 2004, 131.) Valtautumisella on niin yksilö-, kuin rakenteellinen ulottuvuutensa: yksilöulottuvuuteen liittyy oman elämän osallisuuden vahvistumista ja rakenneulottuvuus liittyy taas osattomuutta aiheuttavien epäkohtien puuttumiseen. Alla olevassa sitaatissa kirjoittaja kuvailee, kuinka hän on pystynyt kääntämään vaikeudet voimavaraksi, joita hän on kyennyt hyödyntämään elämässään.

Kokemani vaikeudet ovat kääntyneet voimavaraksi, jota olen kyennyt hyödyntämään myös työelämässä. --- Koen, että kotoutuakseni paremmin tähän yhteiskuntaan minun on pidettävä kiinni juuristani, arvoistani ja kulttuuristani, koska koko identiteettini rakentuu niiden varaan. Samalla on tärkeää, että tutustun Suomen kulttuuriin, arvomaailmaan ja historiaan". A17

Seurantatutkimuksessa, joka käsitteli maahanmuuttajien elinoloja pääkaupunkiseudulla vuosina 1997-2004, kotoutumista arvioitiin muun muassa tarkastelemalla kulttuurista ja sosiaalista akkulturaatiota. Uusien tapojen omaksuminen omasta kulttuurista luopumisen kustannuksella ei ole tutkimukseen osallistuneiden maahanmuuttajien mielestä koettu toimivaksi ratkaisuksi onnistuneen kotoutumisen kannalta. Omasta kulttuurista luopuminen ei ole välttämä-

töntä uuden maahan ja kulttuurin sopeutumisen onnistumiseksi. (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006, 75.) Yllä olevassa sitaatissa kirjoittaja kuvailee, kuinka hänen on nimenomaan pidettävä kiinni kulttuurisesta identiteetistään, jotta hän kotoutuisi Suomeen paremmin.

Seurantatutkimuksesta käy myös ilmi, että maahanmuuttajien pystyvyyden tunteita ja kokemuksia omista vaikuttamismahdollisuuksista vaikuttavat vallalla olevan asenneilmaston kokeminen myönteisenä sekä aktiivinen sosiaalinen kanssakäyminen. Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti (2006, 80) mukaan sosiaalisten verkostojen antama tuki ja apu luo autenttisia vaikutamis- ja kehittymismahdollisuuksia. (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006, 80.) Alla olevassa katkelmassa kirjoittaja kuvailee, kuinka sekä koulutukseen pääsy että sosiaaliset suhteet ovat muokanneet hänen voimaantumisen, pystyvyyden ja yhteenkuuluvuuden tunteita ja kokemuksia. Vaikka sosiaaliset vuorovaikutustilanteet ovat vaihtelevia, kokee hän kuuluvansa yhteisöön. Myös koulutukseen pääsy on toiminut voimauttavana kokemuksena ja muokannut uskoa omiin onnistumismahdollisuuksiin.

”Ammattikoulutukseen pääsyn jälkeen olen ollut aiempaa onnellisempi ja toiveikkaampi. ---Tulevaisuusnäköymäni ovat kirkaat ja olen iloinen suomalaisen yhteiskunnan osoittamasta avusta. Pidän kovasti suomalaisista, minulle on syntynyt heihin suhteita. ---Minulla on hyvät suhteet opiskelijatovereihini. Ja vaikka he ovat joskus hiljaisia ja yksinäisen oloisia, tunnen olevani yhteisön jäsen”. A14

”Minusta on tärkeää etsiä ympäröivien ihmisten kanssa yhtäläisyyksiä, jotka pohjaavat yleisinhimillisille arvoille kulttuurista ja uskonnosta riippumatta. Tällaisia hetkiä voi kokea vaikkapa työpaikan kahvitauoilla, jalkapallokentällä tai taloyhtiön talkoissa.” A17

Yllä olevassa aineistositaatissa kirjoittaja kokee yleisinhimillisille arvoille perustuvat yhtäläisyydet yhdistävän ihmiset toisiinsa. Tämä toteutuu esimerkiksi arjessa tapahtuvien vuorovaikutustilanteiden kautta. Voidaan puhua samasta elämämaailmasta tai ”maisemasta”, joka ei perustu rajattuihin yksiköihin, vaan se muuttuu loputtomiin (Huttunen, Löytty & Rastas 2005, 32).

Valtautumiseen liittyy yksilö-, ja rakennetasoilla tapahtuvien prosessien lisäksi oma ulottuvuutensa. Tämä liittyy vahvasti yhteiskunnan tarjoamiin palveluihin, aineellisiin resursseihin ja työllistymismahdollisuuksiin (Juhila 2006, 122). Valtautumisen prosessit muotoutuvat kokonaisuudeksi, johon vaikuttavat useat eri tekijät. Maahanmuuttaneelle henkilölle vastaanottavan yhteiskunnan - samoin kuin oman yhteisön ja läheisten - tuki voidaan nähdä erityisen tärkeänä hyvinvoinnin ja osallisuuden vahvistajana.

7 Yhteenveto ja pohdinta

Analyysin tuloksista käy ilmi, että osallisuuden kokemukseen ja osallisena olemiseen liittyy läheisesti osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuus sekä näitä kahta ulottuvuutta tukevat rakenteet. Kokemus ja tunne omista vaikuttamismahdollisuuksista voidaan hyvin nähdä edellytyksenä aloitteellisuudelle ja motivoituneelle uuden oppimiselle (Perhoniemi&Jasinskaja-Lahti 2006, 80).

Tuloksista on nähtävissä osallisuuden eri osa-alueita tukevia ulottuvuuksia. Tuloksista käy ilmi, että sosiaalinen ja yhteiskunnallinen osallistuminen, nk. yhteiskunnan rakentaminen koetaan tärkeäksi osaksi kotoutumisprosessia. Kielen oppiminen, työllistyminen sekä sosiaaliset suhteet avaavat osallistumisen ja vaikuttamisen kanavia. Tarnanen & Sunin (2005, 9) mukaan erityisesti kielenoppimiseen liittyvät seikat ovat läsnä koko kotoutumisprosessin ajan. Kielen oppimisella on merkitystä koulutus- ja vaikuttamismahdollisuuksien, työllistymisen, palvelujen käytön sekä sosiaalisten suhteiden kannalta.

Osallistuminen, vaikuttaminen ja uuden aloittaminen uudessa kotimaassa ei ole yksinkertaista ja mutkatonta. Tuloksista selviää, että osattomuuden ja toiseuden kokemuksia voivat aiheuttaa uudessa kotimaassa vallalla oleva asenneilmasto, syrjivät käytännöt sekä poissulkemisen kokemukset. Tällaisia kokemuksia oli tullut vastaan niin työelämässä kuin sosiaalisissa suhteissa. Vierauden ja toiseuden kokemukset syntyvät kulttuurisista representaatioissa sekä keskusteluissa, joissa määritellään ns. "meidän" piiri ja ulossuljettu toisten, "muiden" piiri. On kuitenkin hyvä muistaa, ettei kaikki erilaisuuden kokemus tarkoita välttämättä toiseuden kokemusta (Löytty 2005, 181).

Vaikuttamisen paikat ja areenat mahdollistuvat usein järjestötoiminnan kautta. Maahanmuuttajilla on Suomessa useita järjestöjä ja yhdistyksiä. Maahanmuuttajat järjestäytyvät useasta eri syystä: se voidaan nähdä poliittisen osallistumisen välineenä, yhdyssiteenä entiseen kotimaahan sekä elämään mielekkyyttä ja sisältöä tuovana asiana. Viranomaiset tukevat maahanmuuttajien järjestäytymistä, koska se mahdollistaa useissa tapauksissa voidaan kuulla maahanmuuttajien ääntä heitä koskevissa asioissa. Tämän voidaan katsoa tapahtuvan maahanmuuttajajärjestöjen kautta. (Ekholm 2001, 184-185.) Clarcken (2006, 4) mukaan Suomessa ei ole voimakasta oikeuksiaan puolustavien kansanliikkeiden perinnettä, ja maahanmuuttajayhteisöjen pienuus ja monimuotoisuus voivat vaikeuttaa yhteisöjen organisoitumista ja valitsevien integraatiotoimenpiteiden kyseenalaistamista.

Ekholmin (2001, 184) mukaan se, että ihmiset lähtevät ajamaan omia sekä yhteisönsä asioita, vaatii jonkinlaista yhteenkuuluvuutta myös oman yhteisön sisällä. Ei voida olettaa, että eri

puolelta maailmaa tulevat ihmiset löytäisivät välittömästi toisensa uudessa maassa ja alkaisivat ajaa asioitaan. Täytyy myös muistaa, että jo itsessään toiseen maahan muuttaminen on yksi isoimmista muutoksista ihmisen elämässä. Se aiheuttaa henkisiä paineita, läheisten ja tukiverkostojen menetyksiä sekä muita haasteita (Liebkind ym. 2004, 96).

Asioihin vaikuttaminen voidaan nähdä osallisuutta tukevana ja rakentavana ulottuvuutena, mutta asioidenajo, kantaaottaminen ja osallistumisen kautta vaikuttaminen eivät aina takaa haluttuja vaikutuksia. Esimerkiksi maahanmuutosta käytävään keskusteluun ei välttämättä nähdä syytä osallistua negatiivisten ja paikoitellen myös aggressiivisten seurausten ja asenteiden vuoksi. Maahanmuuttokielteisyys, ja ns. maahanmuuttokriittisyys on yleistynyt huomattavasti julkisessa keskustelussa. (Keskinen, Rastas & Tuori 2009, 9.)

Osallisuuteen liittyy kiinteästi kansalaisuuden ja oikeuksien tematiikka. Tuloksista käy ilmi, että vaikuttaakseen päätöksentekoon ja oikeuksien toteutumiseen maahan muuttaneen henkilön tulee olla tietoinen ja aktiivinen häntä itseään sekä yhteisöä koskevissa asioissa. Tämä taas vaatii yksilöiltä ja yhteisöiltä halua, voimavaroja sekä osallistumista, vaikuttamista ja tiedon saantia tukevia rakenteita. Kielenoppimisella ja sosiaalisilla suhteilla, sekä oman etnisen ryhmän tuella on tässäkin suuri merkitys. Säävälän (2007, 60) mukaan kansalaisuuden saaminen vahvistaa maassa asuneen henkilön sekä sisäistä että poliittista kotoutumista. Tieto poliittisista oikeuksista vaatii aktiivisia toimia niin kansalaisjärjestöiltä kuin viranomaisiltakin (Säävälä 2007, 61).

Se, että tuntee olevansa osallinen ympäröivässä yhteiskunnassa sekä yhteisöissä liittyy vahvasti niin valtautumisen- kuin voimaantumisen prosesseihin. Tuloksista on luettavissa voimauttavien tapahtumien ja kokemusten, sekä valtautumisen merkitys osallisuuden vahvistajana. Valtautumisen prosessit eivät kuitenkaan tapahdu tyhjiössä tai pelkästään yksilötasolla: niihin vaikuttavat myös ympäröivän yhteiskunnan rakenteet, poliittiset ratkaisut sekä sosiaaliset vuorovaikutussuhteet.

Kotoutuminen voidaan määritellä prosessiksi, jossa maahanmuuttajat osallistuvat yhteiskunnan instituutioihin. Osallisuuden tukeminen ja mahdollistaminen on tärkeä osa monikulttuurisuuspolitiikkaa. Maahanmuuttajien osallistumismahdollisuuksia tukee se, että syrjinnän, eriarvoisen kohtelun ja rasmin ennaltaehkäisyyn puututaan ajoissa ja että niistä keskustellaan avoimesti. Vuoropuhelulla ja yhdenvertaisuudella on tässä ratkaiseva merkitys. (Ekholm 2001, 187-188.)

8 Tulosten tarkastelua sosiaalipalveluiden kehittämisen näkökulmasta

Maahanmuuttajien kotoutumiseen liittyvät osallisuuden kokemukset sekä tunne osallisuudesta ovat tärkeitä ja varsin ajankohtaisia aiheita. Aiheen ajankohtaisuudesta kertoo maahanmuuttajien osallisuutta tukeva meneillään oleva Osallisena Suomessa - hanke, joka on sisäasiainministeriön, työ- ja elinkeinoministeriön, opetus- ja kulttuuriministeriön, Suomen Kuntaliiton, Suomen kulttuurirahaston ja Svenska kulturfondenin rahoittama ja hallinnoima hanke. (Sisäasiainministeriö 2011.)

Osallisena Suomessa - hankkeen tarkoituksena on parantaa ja tehostaa maahanmuuttajien kotoutumista ja luoda koulutukseen uusi valtakunnallinen malli. Hanke tukee syksyllä 2011 voimaan tulevaa kotouttamislain uudistusta. Sen tuloksena syntyy valtakunnallinen kotoutuskoulutuskokeilu, jonka tarkoitus on tukea maahanmuuttajien yhteiskunnallista osallistumista. Hankkeessa on mukana 17 kuntaa. Toiminnassa on tarkoitus tehostaa niin kielen opetusta, yhteiskunnallista opetusta kuin työllistymistä tukevaa opetusta. (Sisäasiainministeriö 2011.)

Opinnäytetyöraportin tulokset voidaan nähdä olevan hyödynnettävissä osallisuutta tukevaan työhön. Toivon mukaan tulokset herättävät pohtimaan osallistumisen ja osallisuuden merkitystä maahanmuuttajien parissa tehtävässä työssä sekä monikulttuurisuuteen ja maahanmuuttopolitiikkaan liittyvissä kysymyksissä. Kotoutumisen kysymysten tarkasteleminen sosiaalipalveluiden kehittämisen näkökulmasta ei tarkoita, että kaikki maahan muuttaneet henkilöt olisivat koko elämänsä ajan automaattisesti myös sosiaalipalveluiden asiakkaita.

Toiseen maahan muuttavilla henkilöillä on erilaisia lähtökohtia sekä odotuksia uudessa maassa elämisen suhteen. Tieto erilaisista palveluista, oikeuksista ja yhteiskunnan toiminnasta ovat edellytyksiä osallistumiselle ja vaikuttamiselle. Kielen osaamattomuus ei kuitenkaan saa olla esteenä tiedon saamiselle, ja siksi kunnissa ja kolmannen sektorin toimipaikoissa tulee olla mahdollisuus saada tietoa, neuvoa ja ohjausta omalla äidinkielellä tai jollain muulla yhteisellä kielellä.

Opinnäytetyön tuloksista käy ilmi, että kielen oppiminen, sosiaaliset suhteet sekä yhteisöön kiinnittyminen ovat tärkeitä osa-alueita osallistumisen kannalta. Kielenoppimiseen on kiinnitetty runsaasti huomiota, ja esimerkiksi sosiaalipalveluiden kannalta tämä merkitsee erityisesti kielenoppimiselle löydettäviä uusia menetelmiä, rakenteita sekä areenoita. Kielenopetusta järjestetäänkin nykyään esimerkiksi erilaisissa järjestöissä ja matalan kynnyksen toimipisteissä. Clarken (2006, 5) mukaan kielen oppiminen ja uuden kotimaan valtakulttuuriin sopeutuminen eivät kuitenkaan automaattisesti takaa hyväksyntää ja tasa-arvoa: Esimerkiksi

syrynnän kokemus voi toimia suurempana esteenä osallistumiselle kuin kielen osaamattomuus.

Omaa elämää koskevaan päätöksentekoon vaikuttaminen ja osallistuminen on ratkaisevaa hyvinvoinnin kannalta. Ikäläinen, Martiskainen & Törrönen (2003, 14) toteavat, että tunnistamalla erilaisia mahdollisia syrjäytymisen kierteeseen johtavia riskejä voidaan suunnitella ja kohdentaa palveluja näiden riskien, ja tätä kautta myös syrjäytymisen ehkäisyyn. Ikäläinen ym. (2003, 97) kuitenkin muistuttavat, että sosiaalipalveluiden pirstaleisuus ja niin kutsuttu palveluviidakko hajoittavat auttamisen ja tukemisen osiksi, joista on vaikeaa saada kokonaiskuvaa. Kotouttamistoimintaa tulisikin suunnata enemmän voimavarakeskeisen palveluohjauksen suuntaan. Erityispalveluiden lisäksi matalan kynnyksen toimipaikat ja järjestötoiminta voivat parhaimmillaan toimia avoimina kohtaamisen, osallistumisen ja vaikuttamisen paikkoina, joista saa tarvittaessa myös tukea, ohjausta ja neuvontaa. (Ikäläinen ym. 2003, 97-98.)

Yksittäiset henkilöt ja perheet käyvät läpi monenlaisia vaiheita ja haasteita kotoutumisprosessinsa aikana. Maahanmuuton seurauksena aiemmat sosiaaliset verkostot muuttavat muotoaan ja usein oman etnisen ryhmän tuesta syntyy tärkeä tuki ja voimavara uudessa maassa. Tässä yhteydessä puhutaan usein etnisestä keskittymisestä, joka tulee esiin esimerkiksi eri asuinalueilla. Tukea ja yhteenkuuluvuutta tarjoava ryhmä voi toisinaan toimia myös eristävänä. Erilaiset viranomaisiin kohdistuvat odotukset ja määrittelyt - samoin kuin järjestelmän tuntemattomuus - saattavat suomalaisen järjestelmän kanssa kohdatessaan tuoda esiin haasteita. (Martikainen ym. 2006, 34.)

Sosiaalialan työstä käytävässä nykykeskustelussa osallistuva ja osallistava sosiaalityö voidaan nähdä visiona, joka on syntynyt integroivan sosiaalityön rinnalle. Integroiva sosiaalityö pyrkii liittämään marginaaleihin ajautuneita ja ajettuja ihmisiä takaisin keskukseen. Tätä uutta asiiantuntijuutta voidaan nimittää tulkitseväksi, jolle on tunnusomaista monikulttuurinen ymmärtäminen, asiakkaan oman tiedon ja asiantuntemuksen kunnioittaminen sekä ns. poikkeavan ja normaalina pidetyn rajojen liukuvuuden ymmärtäminen. Marginaaleissa, esimerkiksi kulttuurisista marginaaleissa, nähdään olevan potentiaalia, ja sosiaalityöllä voi olla rooli näiden potentiaalien esiintuomisessa ja vahvistamisessa. (Juhila 2002, 13,16-17.)

Osallistumisen ja ongelmien määrittelyt sisältävät useita näkemyksiä niin asiakkaan kuin työntekijän näkökulmasta: Osallistuminen voi merkitä useita eri asioita. Ellei asiakas tiedä, millasta osallistumisesta ja aktiivisuudesta häneltä odotetaan, hän saattaa tulkita nämä odotukset väärin ja esimerkiksi tulkita työntekijän olevan haluton hoitamaan hänen asioitaan. (Niiranen 2002, 74.) Itsemääräämisen ja osallistumisen tukeminen vaativat konkreettista toimintaa ja tämä edellyttää toiminnan suunnittelussa sitä, että eri toimintavaihtoehdot ovat avoimia ja asiakas on mukana näiden vaihtoehtojen tarkastelussa ja niistä päätettäessä. Asiakastyöhön

vaikuttavat erilaiset julkiset toimenpideohjelmat ja organisatoriset tekijät. Asiakkaiden osallistumisen ja osallisuuden vahvistuminen vaativat organisaatioilta niin rakenteellista sekä arvoihin pohjautuvaa tarkastelua ja sitoutuneisuutta. (Niiranen 2002, 75-76.)

Osallistavan sosiaalityön näkemykset eivät ole kuitenkaan ongelmattomia. Kansalaisuuden vahvistamiseen tähtäävät ammatilliset käytännöt voidaan nähdä Juhilan (2002, 17) myös tietynlaisista kansalaisen ihannetta kuvaavana. Aktiivisen ja osallistuvan kansalaisen vaade voi tuntua liian normittavalta. Kaikki eivät kykene osallistumaan. Tilanne voi olla myös sellainen, että osallistumiseen kannustetaan, muttei todellisia osallistumisen mahdollisuuksia olekaan saatavilla. Tämä skenaario kaventaa Niirasen (2002, 75) mukaan asiakkaan subjektiivista ja muuttaa täysivaltaisen kansalaisuuden tukitoimien kohteena olemiseksi. Osallistavien menetelmien - kuten osallistavan sosiaalityön kokonaisuudessaan - pyrkimyksenä on rohkaista ihmisiä tuomaan omat äänensä kuuluviin. (Juhila 2002, 11-12.)

Kotoutumisen ja kotouttamisen kysymykset voidaan liittää keskusteluun hyvinvointivalttiosta: Kuinka sosiaalipalvelut pystyvät vastaamaan kasvaviin vaatimuksiin sekä moninaisten ja yleensä kasautuvien ongelmien tarpeeseen? (Ikäläinen ym. 2003, 100.) Osallistavien sosiaalipalveluiden kehittämisen kokonaisuuden voidaan nähdä osaltaan perustuvan sekä kotoutumiskoulutuksen sekä osallistavien työmenetelmien kehittämiseen, että toiseutta tuottavaan - syrjäyttävään - diskurssiin puuttumiseen.

Yhdessä opinnäytetyössä on mahdotonta tavoittaa kaikkia maahanmuuttoon, kotoutumiseen ja osallisuuteen liittyviä ilmiöitä, osa-alueita ja ulottuvuuksia. Tämä ei ole ollut tarkoituksenaan. Tutkimusprosessin aikana on myös aina syytä tiedostaa, että valmis tutkimus on vain yksi näkökulma aiheeseen ja ilmiöstä käytävään keskusteluun. Opinnäytetyö on nimensä mukaisesti opinnäytetyö, jossa aina on myös vajavuuksia. (Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004, 61.)

Opinnäytetyöprosessi on kohdallani laajentanut sekä ymmärrystä ja tietoa käsillä olevasta ilmiöstä että syventänyt ammatillista kasvuani kotoutumista sekä osallisuutta tukevien työtehtävien parissa työskentelemiseen. Opinnäytetyöprosessin aikana olen työskennellyt kunnallisen, avoimen ja matalan kynnyksen sosiaalipalveluja tarjoavassa yksikössä, jossa työtehtäviini on kuulunut kotoutumista ja osallisuutta tukevat työmenetelmät.

Opinnäytetyöprosessin aikana opinnäytetyön tekeminen sekä työn tulokset ovat olleet ja tulevat olemaan vuorovaikutuksessa työelämän kanssa. Opinnäytetyön tulokset ovat myös työyhteisön saatavilla ja käytössä. Opinnäytetyöprosessi sekä työelämä ovat oman oppimisprosessini kannalta toimineet kaksisuuntaisesti: Olen saanut opinnäytetyöprosessista sekä tukea että

vastapainoa tekemälleni työlle, samalla kun työkokemus on tuonut arvokkaita näkökulmia opinnäytetyön tekemisen tueksi.

Lähteet

- Alasuutari, P. 1994. Laadullinen tutkimus. 2. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Alitolppa-Niitamo, A. 2005. Maahanmuuttajataustaiset perheet ja hyvinvoinnin edellytykset. Teoksessa: Alitolppa, A., Söderling, I. & Fågel, S. (toim.) 2005. Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. Helsinki: Väestöliitto.
- Anttiroiko, A-V. 2003. Kansalaisen osallistuminen, osallisuus ja vaikuttaminen tietoyhteiskunnassa. Teoksessa: Bäcklund, P. (toim.) 2003. Tietoyhteiskunnan osallistuva kansalainen. Tapaus Nettimaunula. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuksia 5/2003. s.11-31.
- Bäcklund, P., Häkli, J. & Schulman, H. (toim.) 2002. Osalliset ja osaajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa. Helsinki: Gaudeamus.
- Clarke, K. 2006. Sisällä ja ulkona: maahanmuuttajien yhteisötutkimus. Yhteiskuntapolitiikka 69 (2004):6. Luettavissa internet-versiona: <http://yp.stakes.fi/NR/rdonlyres/35B28C9C-9087-49A3-BC94-128421727887/0/604clarke.pdf>. Viitattu 22.5.2011.
- Ekholm, E. 2001. Monietninen yhteiskunta. Teoksessa: Forsander, A., Ekholm, E. & Hautaniemi, P. (toim.) 2001. Monietnisyys, yhteiskunta ja työ. Helsinki: Palmenia. s. 161-189.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2001. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Vastapaino.
- Forsander, A. 2004. Tekeekö työ oikeaksi suomalaiseksi? Teoksessa: Helne, T., Hänninen, S. & Karjalainen, J. 2004. Seis yhteiskunta - tahdon sisään! Jyväskylä: SoPhi. s.195-215.
- Forsander, A. & Ekholm, E. 2001. Maahanmuuttajat ja työ. Teoksessa: Forsander, A., Ekholm, E. & Hautaniemi, P. (toim.) 2001. Monietnisyys, yhteiskunta ja työ. Helsinki: Palmenia. s. 57-82.
- Forsander, A. 2001. Etnisten ryhmien kohtaaminen. Teoksessa: Forsander, A., Ekholm, E. & Hautaniemi, P. (toim.) 2001. Monietnisyys, yhteiskunta ja työ. Helsinki: Palmenia. s.31-56.
- Hautaniemi, P. 2001. Etnisyys ja kulttuuri. Teoksessa: Forsander, A., Ekholm, E. & Hautaniemi, P. (toim.) 2001. Monietnisyys, yhteiskunta ja työ. Helsinki: Palmenia. s.11-30.
- Heikkilä, E. & Pikkarainen, M. 2006. Maahanmuuttajien työllisyys. Teoksessa: Martikainen, T. (toim.) 2006. Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla. Helsinki: SKS.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. Jyväskylä: Gummerus.
- Huttunen, L. 2009. Mikä ihmeen maahanmuuttaja? Teoksessa: Keskinen, S., Rastas, A. & Tuori, S. (toim.) 2009. En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä. Tampere: Vastapaino & Nuorisotutkimusverkosto. s.117-122.
- Huttunen, L., Löytty, O. & Rastas, A. 2005. Suomalainen monikulttuurisuus. Teoksessa: Rastas, A., Huttunen, L. & Löytty, O. (toim.) 2005. Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Tampere: Vastapaino. s.16-40
- Huttunen, L. 2005. Etnisyys. Luokittelusysteemejä ja elettyä yhteisöllisyyttä. Teoksessa Rastas, A., Huttunen, L. & Löytty, O. (toim.) 2005. Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Tampere: Vastapaino. s.117-160.
- Huttunen, L. 2004. Kasvoton ulkomaalainen ja kokonainen ihminen: marginalisoiva kategorisointi ja maahanmuuttajien vastastrategiat. Teoksessa: Jokinen, A., Huttunen, L. & Kulmala,

A. (toim.) 2004. Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus. s.134-154.

Ikäläinen, S., Martiskainen, T. & Törrönen, M. 2003. Mangopuun juurelta kuusen katveeseen - asiakkaana maahanmuuttajaperhe. Lastensuojelun keskusliitto. Vantaa:Dark Oy.

Juhila, K. 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Juhila, K. 2002. Sosiaalityö marginaalissa. Teoksessa: Juhila, K., Forsberg, H. & Roivainen, I. (toim.) 2002. Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: SoPhi. s. 11-19.

Järvikoski, A. & Härkäpää, K. 2004. Kuntoutuksen perusteet. Helsinki: WSOY.

Kettunen, P. 2002. Miksi osallistumisesta puhutaan? Osallistumisen kehittäminen suomalaisissa kunnissa. Teoksessa: Bäcklund, P., Häkli, J. & Schulman, H. (toim.)2002. Osalliset ja osaajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa. Helsinki: Gaudeamus. s. 18-35.

Koskiaho, B. 2002. Onko osallisuus vahvaa demokratiaa? Maankäyttö- ja rakennuslain soveltamisesta. Teoksessa: Bäcklund, P., Häkli, J. & Schulman, H. (toim.)2002. Osalliset ja osaajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa. Helsinki: Gaudeamus. s.36-57.

Laiho, U-M. 2000. Miten muualla - tarkastelussa kansalaisten osallistuminen eri Euroopan maissa. Teoksessa: Laiho, U-M. (toim.) 2000. Katse kansalaiseen - osallisuudesta ja osallisuus-hankkeiden tuloksista. Helsinki: Sisäasiainministeriö. s.21-28.

Lainiala, L. & Säävälä, M. 2010. " Jos äiti osaa maan kieltä, hän on kuin kotonaan". Mitä helsinkiläiset pienten lasten maahanmuuttajavanhemmat ajattelevat kieliopinnoista? Väestöliitto, väentutkimuslaitos. Helsinki: Opetusvirasto, Helsingin kaupunki.

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 9.4.1999/493. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990493>. Viitattu 23.2.2011.

Lehtonen, M. 2009. Olen suomalainen (lo sono finlandese). Teoksessa: Keskinen, S., Rastas, A. & Tuori, S. (toim.) 2009. En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä. Tampere: Vastapaino & Nuorisotutkimusverkosto. s. 109-116.

Lepola, O. (toim.)2002. Koto-maana Suomi. Kertomuksia maahanmuutosta 1999-2001. Työministeriö. Helsinki: Edita Prima.

Lepola, O. 2000. Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi. Monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1990-luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa. Helsinki:SKS.

Liebkind, K., Mannila, S., Jasinskaja-Lahti, I., Jaakkola, M., Kyntäjä, E. & Reuter, A. 2004. Venäläinen, virolainen, suomalainen. Kolmen maahanmuuttajaryhmän kotoutuminen Suomeen.Helsinki: Gaudeamus.

Liebkind, K. 2001. Monikulttuurisuus on tulevaisuutta. Teoksessa: Liebkind, K.(toim.) 2001. Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Helsinki: Gaudeamus. s.171-182.

Liebkind, K. 2001. Kun kulttuurit kohtaavat. Teoksessa: Liebkind, K.(toim.) 2001. Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Helsinki: Gaudeamus. s.13-27.

Liebkind, K. 1994. Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.

Löytty, O. 2005. Toiseus. Teoksessa: Rastas, A., Huttunen, L. & Löytty, O. (toim.)2005. Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Tampere: Vastapaino.s.161-189.

Martikainen, T. & Haikkola, L. 2010. (toim.) Maahanmuutto ja sukupolvet. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 2010/106. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki:Hakapaino.

Martikainen, T. & Tiilikainen, M. 2007. Maahanmuuttajanaiset: Käsitteet, tutkimus ja haasteet. Teoksessa: Martikainen, T. & Tiilikainen, M. 2007. (toim.) Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007.

Martikainen, T., Sintonen, T. & Pitkänen, P. 2006. Ylirajainen liikkuvuus ja etniset vähemmistöt. Teoksessa: Martikainen, T. (toim.)2006. Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla. Etnisten suhteiden ja kansainvälisen muuttoliikkeen tutkimuksen seura ry:n julkaisu. Helsinki: Hakapaino. s. 9-41.

Niemenmaa, V. 2002. Asukasaktiivien ääni. Osallistuminen ja osallisuus Helsingin kestävän kehityksen prosesseissa. Teoksessa: Bäcklund, P., Häkli, J. & Schulman, H. (toim.)2002. Osalliset ja osaajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa. Helsinki: Gaudeamus. s. 200-217.

Niiranen, V.2002. Asiakkaan osallistuminen tukee kansalaisuutta sosiaalityössäkin. Teoksessa: Juhila, K., Forsberg, H. & Roivainen, I. (toim.) 2002. Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: SoPhi. s.63-80.

Paananen, S. 2005. (toim.) Maahanmuuttajien elämää Suomessa. Tilastokeskuksen julkaisu. Helsinki: Edita Prima Oy.

Pehkonen, A. 2006. Maahanmuuttajan kotikunta. Kunnallisan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisut 52/2006. Vammala: Pole Kuntatieto Oy/Aino Pehkonen.

Perhoniemi, R. & Jasinskaja-Lahti, I.2006. Maahanmuuttajien kotoutuminen pääkaupunkiseudulla. Seurantatutkimus vuosilta 1997-2004. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 2/2006.

Rastas, A., Huttunen, L. & Löytty, O. (toim.) 2005. Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Tampere: Vastapaino.

Sassi, S. 2002. Kulttuurinen identiteetti ja osallisuus. Teoksessa: Bäcklund, P., Häkli, J. & Schulman, H. (toim.)2002. Osalliset ja osaajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa. Helsinki: Gaudeamus. s. 58-74.

Sisäasiainministeriö 2011. Osallisena Suomessa-hanke. Sisäasiainministeriön internet-sivut. <http://www.intermin.fi/intermin/home.nsf/pages/C516B7969A6C4B9DC22577BB0040AF7D>

Susi, M. & Tarnanen, M. 2005. Maahanmuuttajien kieliympäristö ja kielitaito. Teoksessa: Paananen, S. (toim.) Maahanmuuttajien elämää Suomessa. Tilastokeskuksen julkaisu. Helsinki: Edita Prima Oy. s. 9-22.

Säävälä, M. 2007. Uussuomalainen nainen etsii paikkaansa. Venäläisten ja kosovonalbaanien elämänpolut työssä ja kotona. Femage-projekti 2007. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen katsauksia E 29/2007. Helsinki: Väestöliitto.

Tarnanen & Suni 2005. Maahanmuuttajien kieliympäristö ja kielitaito. Teoksessa: Paananen, S.(toim) 2005. Maahanmuuttajien elämää Suomessa. Tilastokeskuksen julkaisu. Helsinki: Edita Prima Oy.

Tilastokeskuksen väestörakennetilastojulkaisu 2010.

http://www.tilastokeskus.fi/til/vaerak/2010/vaerak_2010_2011-03-18_fi.pdf

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2004. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi. Viitattu 28.4.2011.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Valtioneuvoston selonteko Eduskunnalle kansalaisten suoran osallistumisen kehittymisestä. Sisäasiainministeriön julkaisema selonteko 4.4.2002. Luettavissa internet-versiona: [http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/C93962CC359D6F51C2256B91003EDEE1/\\$file/osallisuusselonteko.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/C93962CC359D6F51C2256B91003EDEE1/$file/osallisuusselonteko.pdf). Viitattu 13.12.2010.

Väestöliitto, Ahaa-koulutusmateriaali. http://www.vaestoliitto.fi/monikulttuurisuus/julkaisut_ja_tyomallit/materiaalit_ja_julkaisut/ahaa-koulutusmateriaali/ Viitattu 25.2.2011.

Vänskä-Rajala, K. 2010. Kotouttamisen, kotoutumisen ja etnisten suhteiden seurantajärjestelmä 2011-2015. Sisäasiainministeriö, maahanmuutto-osasto. Luettavissa internet-versiona: [http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/17699ad82639558ac2257826004fc787/\\$file/kotouttamisen,%20kotoutumisen%20ja%20etnisten%20suhteiden%20seuranta.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/17699ad82639558ac2257826004fc787/$file/kotouttamisen,%20kotoutumisen%20ja%20etnisten%20suhteiden%20seuranta.pdf). Viitattu 7.3.2011.

Zechner, M. 2006. Hoivan paikat transnationaalisissa perheissä. Teoksessa: Martikainen, T. (toim.)2006. Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla. Etnisten suhteiden ja kansainvälisen muuttoliikkeen tutkimuksen seura ry:n julkaisuja. Helsinki: Hakapaino. s. 83-103.

Liitteet

Liite 1. Artikkelit

1. Saisinko puhua suomea teidän suomalaisten kanssa? Julkaistu 22.4.2010.
2. Suomessa ei osata hyödyntää ulkomaista työvoimaa. Julkaistu 21.4.2010.
3. Tulin unelmieni maahan ja petyin. Julkaistu 19.4.2010.
4. Töitä koulutetuille maahanmuuttajille. Julkaistu 18.4.2010.
5. Maahanmuuttajan oletetaan olevan muita nöyrempi. Julkaistu 18.4.2010.
6. Maahanmuuttajana sain samat eväät kuin suomalaiset. Julkaistu 17.4.2010.
7. Työ on ylivoimainen kotouttaja. Julkaistu 15.4.2010.
8. Harvat maahanmuuttajat seuraavat Suomen tapahtumia. Julkaistu 15.4.2010.
9. Tutustuminen talvisotaan kotoutti minua. Julkaistu 15.4.2010.
10. Eläminen helpottui muutettuani pienestä kaupungista Helsinkiin. Julkaistu 15.4.2010.
11. Lämmin kädenpuristus auttaisi ulkomaalaista sopeutumaan. Julkaistu 15.4.2010.
12. Täällä pidempään asuneilta voisi kysyä vinkkejä. Julkaistu 15.4.2010.
13. Maahanmuuttajien oltava kriittisiä myös itseään kohtaan. Julkaistu 15.4.2010.
14. Tutustuminen suomalaisperheisiin lievensi ikävää. Julkaistu 15.4.2010.
15. Sosiaalietuuksille kovemmat ehdot. Julkaistu 15.4.2010.
16. Suomalaisten epäluulo haittaa maahanmuuttajan kotoutumista. Julkaistu 15.4.2010.
17. Haluan rakentaa yhteiskuntaa. Julkaistu 15.4.2010.
18. Akateemisille oma kotouttamisohjelma. Julkaistu 15.4.2010.
19. Olenko aina maahanmuuttaja? Julkaistu 28.3.2010.